

מדרש תנחומא

סדר במדבר

[א] וידבר

ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד (נמדבר א ה), (א) ויש"ה צדקתך כהררי אל [משפטיך תהום רבה] (תהלים לו ז), אמר ר' מאיר (ב) משל את הצדיקים בדירתן, ומשל את הרשעים בדירתן, משל את הצדיקים, במרעה טוב ארעה אותם (ג) (ובמרעה שמן) [ובהרי מרום ישראל] יהיה גויהם (יחזקאל לו יד), ומשל את הרשעים, כה אמר ה' [אלהים] ביום רדתו שאולה האבלתי בסיתי עליו את התהום (טס לא טו), ובמה הרשעים מתכסין כשהם יורדים לגיהנם, בתהום, חזקה בר חייא אמר הגיגית הווי במה מכסין אותה, בכלי חרס, מפני שהיא של חרס, לפיכך מכסין אותה בכלי חרס, כך הרשעים כתיב בהן, והיה במהשך בעשיות (ישעיה כט טו), לפיכך הן חשוכין לפני הקב"ה, והוא מורידן לשאול, שהיא חשיכה, ומכסה עליהם את התהום שהוא חושך, שנאמר וחושך על פני תהום (נבראשית א ג): (ד) ד"א צדקתך כהררי אל, צדקה שהקב"ה מביא לעולם מפורסמת על ההרים הללו, משפטיך תהום רבה, (ה) משפט שאתה עושה לעולם תהום רבה, מה תהום בסתר, אף משפטיך בסתר, כיצד (ו) כיון שחרבה ירושלים בתשעה באב חרבה, (ז) וכשנראה ליחזקאל נראה בעשר, למה שלא לפרסם, אבל כשהוא בא לגדל את ישראל הוא מפרסם, [באיזה יום], באי זה מקום, באי זה חודש, באיזה שנה, (ח) (בשנה

הערות ותקונים

(א) ויש"ה צדקתך אמר ר' מאיר. כ"ה בכ"י רומי וגם בכ"י רח"ס וכו' מיינען, וכן מתחיל גם במדרש ריש במ"ד, וכן מובא בליקוט רמז תרפ"ג בשם התנחומא, אולם בנדפס גם בכ"י ספרדי הסר ההתחלה ומתחיל מן המאמר צדקתך כהררי אל צדקה שהקב"ה מביא לעולם, והמאמר שלפנינו בשם ר' מאיר נשנה גם בתנחומא אמור בכ"י ובנדפס, וי"ר פכ"ז אות א', כסיקתא ריש פסקא שור או כש, רק קצת נסגנון אחר ע"ש, ועיין בפסיקתא שם הערה ד': (ב) משל את הרשעים בדירתן, בכ"י מיינען נסעו בדירתן ויש לחקן בדירתן: (ג) ובמרעה שמן יהיה גויהם, כ"ה גם בכ"י רח"ס וכו' מיינען ול"ל כמו שתקנתי: (ד) ד"א צדקה שהקב"ה מביא לעולם, מכאן מתחיל בכ"י ספרדי גם בנדפס, וביו"ר חסרים המלות ד"א צדקתך וגו', ובכ"י רומי נמצא הוספה אשר איננה גם בכ"י רח"ס וכו' מיינען וכו' ספרדי, אחר שסיים היו צדקתך כהררי אל וגו' ומשפטיך תהום רבה וגו' מתחיל אמר ר' יוחנן בשם ר' יאשיה צדקתך על משפטיך כהררי אל על תהום רבה כשם שההרים הללו כובשים על ההרים שלא יעלה וי'ף את העולם, כך הצדיקים כובשים על הפורענות שלא תבוא לעולם צדקתך על משפטיך כהררי אל על תהום רבה ע"כ. וזה המאמר מובא גם בפסיקתא פסקא שור או כש (דף ע"ג ע"ב) וע"ש בהערה י"א: (ה) משפטיך שאתה עושה לעולם תהום רבה, בכ"י חמישי של אקספארד הגי' שאתה עושה לעולם תהום הוא לעולם הבא: (ו) כיון שחרבה ירושלים בחשכה בלב חרבה, משנה תענית כ"ח: (ז) וכשנראה ליחזקאל נראה בעשר, וכן הביא בבחי' הראה לו בעשרה בחדש, ובכ"י רומי ורח"ס ומיינען ובנדפס ובמ"ד ובילקוט הגי' בעשרים. ובכ"י רומי נרשם בל"ל לא חיתפרס כי לא נמצא זה בספר יחזקאל וצורר שז"ל הוא מראה לו בחדש בחדש, והכוונה על מה שכתוב ביחזקאל כ"ו א' ויהי בעשתי עשרה שנה בחדש אחד היה דבר ה' אלי לאמר בן אדם יען אשר אמרתי נר על ירושלים הלא וגו', כי שמועל הרבן ירושלים, ולא גילה הכתוב בלחוד חדש, אבל הכוונה על חדש אב, וכמ"ס הרד"ק שם ח"ל וכיון שסתם אותו נראה כי על חדש החרבן אמר שהוא חדש אב, וזה שחרבן הבית היה בחשכה זו, מ"מ חשבו אותה לחרבה ערס יום החרבן כיון שהיתה העיר במצור בל"א שנה למלך צדקיהו וידע כי לא תמלט ותחרב עכ"ל סתם הכתוב ולא גילה בלחוד חדש ובחזיון יום. ובירושלמי תענית פ"ד ה"ח מפרש ג"כ בחדש אחד היינו חדש אב וקאמר שם כי קלקול חשונות יש כאן, ועיין בפני משה שם שכתב ולא ראה הכתוב לשנות ממה שהיו סבורים ע"ש סיפס: (ח) נשנה השנית, בסגרי

סדר במדבר התוספת

השנית), באיוז (ט) איפטיא, (תחום) [באיוז יום באחד לחודש, באיוז מקום במדבר סיני, באיוז חדש לחדש השני, באיוז שנה בשנה השנית, באיוז איפטיא] לצאתם מארץ מצרים. לאמר, מה אמר להם, שאו את ראש (נמדנר א ג) :

[ב] **וידבר ה' אל משה במדבר סיני.** (י) וז"ה הדור אתם ראו דבר ה' [המדבר הייתי לישראל וגו'] (יחמי"ג ז א), אמר הקב"ה לישראל על שאמרתם למשה (יא) למה

העליטנו (מארץ מצרים) [ממצרים] (נמדנר כ ה א), המדבר הייתי לישראל (יחמי"ג ט), במדבר עשיתי לכם, בנודה שבועולם מלך בשר ודם שיוצא למדבר, שמה [מוצא שם] שלוח, כשם שהיה [יצא] בפלמין שלו, או אכילה או שותיה, ואתם הייתם עבדתי לפרעה במצרים, והוצאתי אתכם משם, (יב) והרבצתי אתכם תחת ענני כבוד, והעמדתי לכם שלשה גואלים משמשין אתכם, [שנאמר] ואשלח לפניך [את] משה אהרן ומרים (יחמי"ג ו), (יג) [בזכות משה הייתם אוכלים את המן שלא ראו האבות הקדושים, שנאמר ויענך וירעיבך ויאכילך את המן וגו' (דברים ח ג), ובזכות אהרן הקפתי אתכם בענני כבוד, שנאמר פרש ענן למסך ואש להאיר לילה (הגלים קה ט)], (יד) שבעה עננים היו, למעלה ומלמטה ומארבע רוחות ואחת בפניהם, ככה נהשים ועקרים, ומשוה להם

הערות ותקונים

הסגרת, וכל משין יראה כי נשמם שורה שלימה, והמלות בשנה השנית נשתרצו משורה שלאחריה, והוספתי נפטים את החסר, ומלא לנכון כז"ל רומי וכ"ל ספרדי וגם נדנדם, וחסר נדנדר וכ"ל רח"ס וכ"ל מינכטן וזילקטן (ט) איפטיא תחום, מלת תחום הסגרת, כי היא נוספת מלה המעתיק לפרש מלת איפטיא, וכן וכן כז"ל רומי נרשם בלדו "פי" תחום" ואולי היה כתוב לפי המעתיק מזה האפריכי לכן מפרש תחום, וכן נדפוס וויניציא כתוב פה אפריכי, אולם נדפוס ראשון דפוס קאטשטאנטינא נאמר לנכון איפטיא, וכן תיקן המדפיס ממלאכוכס, רק מה שהוסף המדפיס הזה וכחז "פי" שנוט ל' כי בלשון יון ר'ל' שבעה" אין ספק שז"ל פי' שבעה לדעתי כי בלשון יון אפסא פי' שבעה. וזה שגגה אם כי אפסא אפסא פי' בל"ל שבעה כמו שהביא הערוך המאמר מב"ר פ"ד זיפא אפסא, אבל אין זו המלה הזאת רק היא מלה יונית אחרת αφαρתי והיא המלה הנזכרת גם בסיקטא פסקא החדש דף נ"ב ע"ב ופסקא בחדש השלישי דף ק"ד ע"א, אמר הקב"ה היו מונין אפסא ליציאת מצרים, ועיין שם בהערה קע"ח וע"ש שהבאתי לדברי המוספי שפירש המלה הזאת לשון שדרה ושלמון של שני שרים רומיים הנזכרים מדי שנה שנה למשול בביסה, ובכל ספרי הזכרונות היו מזהבים בשעת שדרת פלטי ופלטי לכוון המון ולקטוב מנינו, ועיין בייאשרענע מהרמ"ז ח"א נד קי"ו ובערוך השלם ערך אפסא: (י) וז"ה הדור, מוצא בילקוט במדבר שם רמז הרפ"ג גם בילקוט ירמיה רמז רפ"ו בשם התנחומא, במאמר ד"א אמר הקב"ה: (יא) למה העליטנו מארץ מצרים ותקנתי ממלכים, ובכ"ל רומי מוצא הכתוב במלאכי למה העליטנו ממלכים להביא אותם אל המקום הרע הזה, והוא במדבר כ', והוא מוצא הכתוב למה העליטנו ממלכים למות במדבר, והוא במדבר כ"א ה', ובמדבר כ"ב ר' מוצא להמית במדבר כ"ל למות במדבר: (יב) והרבצתי אתכם תחת ענני כבוד והעמדתי לכם גואלים משמשין אתכם וכו' שבעה עננים היו כ"ה הני' כז"ל רח"ס ובכ"ל מינכטן, וכן מוצא בילקוט במדבר וילקוט ירמיה שם בשם התנחומא, אולם כז"ל רומי ובמדרש במדבר נ"י אחרת בזה וכך היא שם והרבצתי אתכם בסינמטון שנאמר ויסב אליהם את העם דרך המדבר ים סוף (שמות יג יח), מהו ויסב שהרצין כדרכי המלכים רבוצים על מסותיהן (זה המאמר כוון התנאי ה' פסח סי' נ"ד) ולא עוד אלא העמדתי לכם נ' פידגונין משה ואהרן ומרים. ובתנחומא הנדפס דפוס קאטשטאנטינא ודפוס וויניציא ובכ"ל ספרדי במחקר בסינמטון הני' גם בשמות "בסבסטיין" והנדפס דפוס מחנוכס הוסף "ס"א בסינמטון" וזי"א נירסא הישרה ונשתבשה המלה ונעשית בסבסטיין, וז"ל המוספי בערך סינמטון דריש במ"ר והרבצתי אתכם בסינמטון, ובמדרש ילמדנו (כוונתו לתנחומא הנדפס) יש נוסחא זאת ונוסחא אחרת בסבסטיין פי' סינמטון בל"ל אפסא מיני מלכות ופי' בסבסטיין בל"ל שלמות ופי' מלה ויסב שהרצין דרך שהמלכים המוצין על מסותיהם עכ"ל, ומה שסיים ופירש מלה ויסב ר"ל שהתנחומא מפרש מלה ויסב ודורש ויסב מלשון הסיבה. וראיתי בכ"ל ה' מאקספארד הני' גם בסבסטיין כלומר בגלוי ברור שהיה גורם בהרסא ועל זה הוסף כלומר בגלוי, גם טופף שם ולא הולאחם מעמם לא מחלל ולא משקך כמה שנאמר וגם כדה על נא להם, ואח"כ הביא ויסב וכו'. ובתנחומא הנדפס שם הני' כדרך שהמלכים מסובין רבוצים על מסותיהן, מלה "מסובין" היא הוספה לפרש מלה רבוצים, גם נדנדם ולא העמדתי להם שלשה פרעושין אפילו לנער אתכם, היא בשמות, וכן כז"ל רומי ובמדרש במ"ר, ולא עוד אלא העמדתי לכם ג' פדגונין, ובכ"ל ה' של אקספארד גורם ולא העמדתי להם אפילו פרעוש אחד לנער אתכם. ועיין תענית ט' ע"א: (יג) בזכות משה, הוספתי כמו שהוא בכ"ל רומי וכ"ל ספרדי ובמ"ר ובנדפס, וזי"א גם כז"ל רח"ס ובכ"ל מינכטן, ובנדפס ובכ"ל ספרדי נוסף אחר בזכות אהרן הקפתי אתכם ענני כבוד, הכתוב זה הוסף לפניהם יומם בעמוד ענן (שמות יג א), (יד) שבעה עננים, עד זאת עולה מן המדבר בשם נדנדם דפוס קאטשטאנטינא

את ההרים ואת העמקים ושורף את הקוצים, והן מעלין עשן, ורואין אותו כל מלכי סורא ומערב, ואומות העולם אומרים מי זאת עולה מן המדבר בתמרות עשן (ש"ג ט), (טו) ובתיב ואילך אתכם ארבעים שנה במדבר [לא כל שלמותיכם וגו'] (דברים טו ד), התינוק הזה (טז) כל זמן שהוא [גדל] לבושי ושמותיו גדלין עמו, והבאר בזכות מרים, (יז) שאמרה שירה על המים, (יח) אמר ר' ברכיה הכהן בשם ר' לוי משל למלך בשר ודם שיש לו מדינה, והוא משלח בני אדם גדולים לתוכה, שיחיו נושאים משואן ועושים משפטן, מי צריך להיות זקוק למונותיהם, לא בני המדינה צריכין להיות זקוקים למונותיהם, והקב"ה לא עשה כן, אלא שלח למשה ולאהרן [ומרים], שנאמר ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים (מכ"ו ד), שזכותן היו ישראל מתנהגין, (יט) המן בזכות משה, [תדע לך שהוא כן, כיון שנשתלק משה מה כתיב, וישבות המן סמחרת (י"ט טז)], ענגי כבוד בזכות אהרן, תדע לך שהוא כן, כיון שנשתלק אהרן מה כתיב, ותקצר נפש העם בדרך (נמדרג ט ד), שהיתה השמש זורחת עליהן, והבאר בזכות מרים, (כ) שנאמר ותמת שם מרים, ולא היה מים לעדה (נמדרג כ א), והיאך היתה [הבאר] עשויה, (כא) כמין סלע היתה מתגלגלת ובאה עמהן במסעות, כיון שהיו הדגלים חונים, והמשכן עומד, היה הסלע בא ויושב לו בחצר אהל מועד, והנשיאים עומדים על גבי וואמרים עלי באר (ש"ג ט), והבאר עולה, ואח"כ הבאתי להם שלום, המדבר הייתי לישראל (י"ח טז).

הערות ותיקונים

קאנשטאנטינא' דפוס ווינצ'א ודפוסים ממאנונגה, וכן מאלא ככ"ה ה' מאקספארד, וכג"ה שבעה עניים כו' הוא גכ"ה רח"ט וכ"ה מיינקטן וזילקוס שם בשם התנחומא, אולם ככ"ה רומי ובמדרש ככ"ה ג' אחרת וכך איתא שם, וכמה עניי כבוד היו מקופין את ישראל במדבר, ר' השעיה ור' יאשיה, ר' השעיה אמר חמשה ארבע לארבע רוחות ואחד מהלך לפניו, ור' יאשיה אמר שבעה ארבעה לארבע רוחות השמים ואחד מלמעלן ואחד מלמטן ואחד שהיה מהלך לפניו רחוק ג' ימים ומכה נחשים כו'. ובמדרש ככ"ה שם הוא להפוך ר' יאשיה אמר שבעה ור' השעיה אמר ה', ועיין במכילתא בשלח כס' ור' הולך לפניו מביא בתחלה סחמי שבעה עניים היו ואח"כ בשם ר' יאשיה ד' עניים, וכן מובא כן בספרי בהשלך ספקא פ"ג. ומה שהובא כאן ובמדרש ככ"ה ואחד שהיה מהלך לפניו רחוק ג' ימים, במכילתא ובספרי גורסים ואחד שהיה מהלך לפניו, והמלות "רחוק ג' ימים" ליתא והוא כמ"ס במדבר י' ל"ג וארון בריה ה' טסע לפניו דרך שלשת ימים לאור להם מנחה וענ' ה' עליהם יומם כנגדם מן המחנה, וסובר שהענין היה על הארון רחוק מישראל ג' ימים: (טז) וכתוב ואוליך אחכם ארבעים שנה וגו', מבאן מתחיל בנדפס דפוס קאנשטאנטינא' דפוס ווינצ'א אחר שנשמע מאמר שלם, והמדפוס דפוס מאנונגה הביא פסוק אחר שמתוך לא בלחם מעליך (דברים ח ד): (טז) כל זמן שהוא גדל לבושי ושמותיו גדלין עמו, ככ"ה רומי ובמדרש ככ"ה סיים אחר זה ואם היה מקום נמוך היה מגביהו ואם היה מקום גבוה היה משפילו ועושה אותם מישור שנאמר כל גיא יישא וכל הר אבצעה יספלו וגו' (ישעיה מ ד), וזה שייך למעלה אחר ומושה להם את ההרים ואת העמקים: (יז) שאמרה שירה על המים, ככ"ה רומי ובמדרש ככ"ה סיים אחר זה שנאמר ותמת להם מרים שירו לה' (שמות טו כא) ובמי צאר או יסיר ישראל את השירה הזאת [עלי צאר ענו לה] (במדבר כא יז) וכתב מהר"ז לך זכרה שיהיו המים בזכותה לישראל שיאמרו שירה על המים, ואין כוונת המדרש שמכאן לנו למדין שהבאר בזכות מרים שאין מכאן ראיה כו': (יח) אמר ר' ברכיה הכהן בשם ר' לוי, זה השמים בעל הילקוט ריש במדבר, ומתחיל מלך בשר ודם שיש לו מדינה: (יט) המן בזכות משה תדע לך, הוספתי כמו שהוא ככ"ה רומי ובמדרש ככ"ה ובדפס, וכן היה לפי בעל הילקוט כי הביא ריש במדבר בשם התנחומא המן בזכות משה וכו', הניג מלת וכו'. והער גכ"ה רח"ט גכ"ה מיינקטן, וכאשר העיר מהר"ז לפי מ"ס כאן חקר ביאור שהרי משה מת צו' באלד ומ"ס וישבות המן היה צמ"ז צינים כמפורש ציושע ה' י"ב, אף העינין מפורש באלד עולם סוף פרק י' ובמכילתא בשלח פרשת המן ובחופסתא סוטה פ"א ו"ל כל זמן שהיה משה קיים היה המן יורד להם משמח מהו אומר וישבות המן ממחרת, ולא שהמן חולה להם בחייו אלא אף בזמנו שמן המן שלקטו צו' באלד אכלו ל"ס יום עד ט"ז צינים וכו' הרי שלדעת התוספתא שפסוק זה וישבות המן ממחרת היינו ששבת צו' באלד, ודרשו כן שהרי בפסוק הקודם כתיב ויאלטו מעבור הארץ ממחרת הפסח מלוא וקליו וגו' וישבות המן ממחרת באלכס מעבור הארץ ולא היה עוד לישראל מן שהוא כפול לשון וישבות וגו' ולא היה וגו' ע"כ דרשו וישבות המן ממחרת היינו מחרת של מיתת משה וע"ס: (כ) שנאמר ותמת וגו', ככ"ה ה' של אקספארד סיים מלמד כיון שנשתלקה פסק הבאר אס כן לנו ודעין שהיתה הבאר בזכותה: (כא) כמין סלע היתה מתגלגלת, כ"ה גכ"ה רח"ט וכ"ה מיינקטן וזילקוס במדבר, אולם ככ"ה רומי הני' סלע כמין כברה היתה מתגלגלת, ובמ"ס סלע כמין כוורת היתה ומתגלגלת, ובכ"ה ספרי סלע כמין קורה היתה מתגלגלת, צדור שהיה כתוב ככ"ה כמין שורה כמו שהוא בנדפס דפוס קאנשטאנטינא'

מדרש במדבר תנחומא

שמוא כמדבר נהגתי אתכם, אם ארץ מאפליה (ימיה ד לא), לא אני בעצמי הייתי מאיר לכם, שנאמר וה' הולך לפניכם יומם וגו' (שמות יג טז): ד"א מאפליה. שמוא אמרתי לכם שאני מביא טובה והלקשתי אותה, ואין מאפליה אלא לשון הקלשה, שנאמר כי אפילות הנה (ס"ט ע"ג). (כב) אמר (ר') יהושע לא נפל דבר (אחד) מכל (דבריו) [הדבר] המוב אשר דבר ה' אל (בני) [בית] ישראל הכל בא (יהושע כא מג), מדוע אמרו עמי רדנו. (ימיה ד לא), (כג) לשון משנה הוא, הרודה פת חמה, (כד) אמרו לשהפת מתבשלת בתנור ונישלת ממנו יכולה היא לקבוע בתנור עוד, (כה) ואנו היינו בירושלים כבתנור, שנאמר נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים (ישעיה לא ט), והגליתנו לבבל, מה אתה מבקש ממנו עוד, מדוע אמרו עמי רדנו: [ד"א מדוע אמרו עמי רדנו, מהו רדנו], כענין שנאמר כי הוא רודה בכל עבר הנהר (מ"א ד ד), אמרו לו (כו) נתת לנו בית המקדש, וסילקת שכינתך ממנו, ומה אתה מבקש ממנו עוד, לא נבוא עוד אליך (ימיה ד לא), (כז) אמר להם ומי יתן, שנאמר (ו) מי יתני במדבר מלון אורחים (ס"ט ע"ה), (כח) היכן שהייתי מתקלם, שנאמר ישאו מדבר ועריו [וגו'] ישימו לה' כבוד ותהלתו באיים ינידון (ישעיה מג יא יב), משל לנשיא שנכנס למדינה, וראו אותו בני המדינה וברחו, נכנס לשניה וברחו מפניו, נכנס לעיר אחרת (כט) (והחריבה) [חריבה], וראו אותו בני המדינה וקילסו אותו, אמר אותו הנשיא זו העיר טובה מכל המדינות, (ל) כאן אני בונה לי אכסניא, וכאן אני דר, כך הקב"ה בא לים ברח מפניו, שנאמר הים ראה וינס (הלים קד ג), בא במדבר חריבה קילסו אותו, שנאמר ישאו מדבר ועריו [וגו'] (ישעיה מג יא), אמר זו העיר טובה היא, (לא) כאן אני בונה לי אכסניא, ירד לתוכה התחילו שמחים, שהקב"ה דר בתוכו, שנאמר יששום מדבר וציה [ותגל עירבה ותפרח כחבצלת] (ס"ט לא ט):

[ג] וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד. (לב) עד שלא עמד אהל מועד דבר עמו

הערות ותקונים

קאטשטאנטיא ודפוס וויניציא, אולם המדרשים ממאנפוזא היינו כמין סלע כמין כברה או כדורת והיתה מתגלגלת, ואח"כ בדפוס פראנקפורט היינו סלע כמין כדורת או כדורת, ופי' כלל פ' כדורת, כדורת פ' כדור, והמפרש עץ יוסף כתב כדורת פ' ענף של אילן, אולם הגרסה הנכונה כמין כברה, והמלות "או כדורית" הן הוספה מן המדרשים ממאנפוזא, וגם ככ"י חמשי' של אקספארד כתוב הנזכר עשוי כמין סלע כמין כברה, וראיתי בתוספתא סוכה פ"ג הנזכר שהיתה עם ישראל במדבר דומה לסלע אלא כברה מפרפרת (פ' מתגלגלת) ועולה כמפי הפך הזה, עולה עמהם להרים ויורדת עמהן לגאיות מקום שישראל עורין הוא שורה כנגדן במקום גבוה כנגד פתחו של אהל מועד נשיא ישראל חזין וסובבין נותה במקלותיהן ואומרים עליה את השירה עלי צר ענו לה עלי צר והמים מבעבעין ועולה למעלה וכל אחד ואחד מושך במקלו איש לשכמו ואיש לתפסתו כו'. ויש לתקן שם באיסקפאות במקום באיסקפאות, ופי' באיסקפאות כספיה: (כב) אמר (ר') יהושע, מלת "רבי" הסגרתו וכן ליתא ככ"י רומי, וכן במדרש במ"ד כתוב שכן אמר יהושע, והוא ציושע כ"א מ"ג, ובגדפס מובא הכתוב מיהושע כ"ג י"ד, וככ"י ה' של אקספארד גם בילקוט במדבר שם הגי' אמר ר' יהושע בן לוי. גם הביא שם הכתוב לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב בעשות, וז"ל כמו שתקנתי בעיני: (כג) לשון משנה הוא, תרומות פ"מ מ"ג מכשירין פ"ג מ"ג, ובגדפס יש לתקן הרודה פת חמה: (כד) אמרו, ככ"י רומי ובמדבר רבה ובגדפס אמרו ישראל, אולם ככ"י רח"ס וכו' מייבטן אמרו חכמים הוא בעשות וז"ל אמרו ישראל: (כה) ואנו היינו בירושלים, במ"ד בעשות ואנו היינו ביסד: (כו) נתת לנו בית המקדש, כן הוא גם בגדפס דפוס קאטשטאנטיא ודפוס וויניציא וגם ככ"י חמשי' מתקשר כהו לנכון נתת, אולם המדרשים ממאנפוזא היינו נתת, וכן נשאר בכל הדפוסים: (כז) אמר להם ומי יתן, ככ"י רומי וככ"י ספרדי ובגדפס ובמ"ד הגי', אמר להם מי יתן והייתי כמדבר עשוי היכן שעשיתי לכם כל אוחן הנסים וכו"א מי יתני במדבר וגו': (כח) היכן שהייתי מתקלם, בגדפס בכל הדפוסים גם בדפוס ראשון דפוס קאטשטאנטיא הגי' שהייתי מתחלק, ויש לתקן מתקלם בהיפך האותיות, וככ"י גם לנכון ככ"י ה' של אקספארד גם בכל הכתבי יד, וכן מלאתי המאמר מובא בילקוט ירמיה רמז ר"פ בשם התנחומא, וגם שם הגי' נכונה כמו לפיטו: (כט) וההריבה, הקתיי הריבה, וככ"י לנכון ככ"י רומי וככ"י ספרדי וכן בגדפס ובמ"ד וגם בילקוט, אך ככ"י מייבטן בעשות, קרובה: (ל) כאן אני בונה אכסניא, ככ"י רומי כאן אני בונה כסניא בלי א' בראש והיא ג"כ נכונה, כי המלה ויניה εὐνοια ופי' הכנסת אורחים, ובמדרש במ"ד אני בונה כס נאה ל"ל כסניא, כי המדרש במ"ד העתיק מקובץ אחד אשר הוא שוב עם כ"י רומי: (לא) כאן אני בונה לי אכסניא, ככ"י רומי בעשות בכלן אני בונה כסניא ל"ל כסניא, וגם בעל מדרש במ"ד העתיק כן כמו שהוא ככ"י רומי, וז"ל כסניא או אכסניא: (לב) עד שלא עמד אהל מועד, מובא בילקוט שם רמז תרס"ג

בסנה, (לג) שנאמר (ויקרא) [וירא] מלאך ה' אלי כלבת אש מתוך הסנה (שמות ג ב), (לד) [אחר כך דבר עמו בסדין, שנאמר ויאמר ה' אל משה במדין (שם ד יט)], אחר כך דבר עמו במצרים, שנאמר ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים (שם יב ה), ואחר כך דבר עמו בסיני, שנאמר וידבר ה' אל משה בהר סיני (ויקרא כה ה), כיון שעמד אהל מועד אמר יפה הצניעות, שנאמר והצנע לכת עם (ה') אלהיך (מכילתא ו ח), התחיל לדבר עמו באהל מועד, וכן דוד אומר כל כבודך בת מלך פנימה [ממשבצות זהב לבושה] (תהלים מה יד), (לה) בת מלך זה משה, שנאמר וסברתי את מצרים ביד אדונים קשה (ישעיה טו ד), אלו המכות שבאו על המצריים, ומלך עז ימשל במ (שם סג), זה משה, שהוא מלכה של תורה, שנמראת עז, שנאמר ה' עז לעמו יתן (תהלים כט יא), לפיכך כל כבודך בת מלך פנימה. ממשבצות זהב לבושה, זה אהרן, שנאמר ועשית משבצות זהב (שמות כה יג), מכאן אמרו רבותינו כל כלה שהיא מצנעת עצמה אפילו ישראלית, ראויה שתנשא לכהן, ותעמיד כהנים גדולים, שנאמר ממשבצות זהב לבושה (תהלים מה יד), אמר הקב"ה כך הוא נאה שיהא מדבר מבפנים, (לו) שנאמר [ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר י טט)], (לז) אמר ר' יהושע בן לוי אילו היו אומות העולם יודעים מה בית המקדש יפה להם, (לח) קסטריות היו מקיפין אותו כדי לשמרו, שהיה יפה להם יותר משל ישראל, שכן שלמה סידר בתפלתו, וגם (את) [אל] הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך הגדול וידך החזקה וזרעך הנטויה (ובא להתפלל) [ובאו להתפלל] אל הביר. הוה ואתה תשמע [מן] השמים [מ]מכון שבתך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי למען ידעו כי עמי הארץ את שמך [ו]ייראה אותך כעמך ישראל ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה אשר בניתי (לג), אבל כשזר בא אצל ישראל מה כתוב, ונתת לאיש ככל דרכו אשר תדע את לבבו (שם סג), אמר שלמה רבון העולמים אם ראוי תן לו, אם אינו ראוי אל תתן לו, (לט) ולא תאמר בית המקדש, אלא אילולי ישראל לא היה המטר יורד לעולם, ולא השמש זורחת, שבזכותן הקב"ה (ס) מרויח לעולם, (מא) ולעולם הבא אומות העולם רואים לישראל היאך הקב"ה עמהם, והם באים להדבק בהם, שנאמר בימים (תהם) [ההמה] אשר יחיוקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחיוקו בכנף איש יהודי [לאמר] נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם (זכריה ח כג):

[ד] ד"א וידבר ה' אל משה במדבר סיני [וגו' שאו את ראש כל עדת בני ישראל].
(מב) זש"ה שררך אגן המחר אל יחסר המזג במנך ערמת תמים סוגה בשושנים

הערות ותקונים

בשם התחומא, וגמא' גם בנדפס ובמ"ד: (לג) שנאמר (ויקרא) [וירא] מלאך ה', בכ"י רומי ובנדפס ובמ"ד מוצא הכתוב ויקרא אליו אלהים מחוץ הסנה (שמות ג ד): (לד) ואח"כ דבר עמו במדין, והספתי כמו שהוא בכ"י ספרדי ובנדפס, ובכ"י רומי ובמדרש במ"ד כתוב זה אחר ואח"כ דבר עמו במצרים (ובמ"ד חסרים המלות "דבר עמו במדין שנאמר") וז"ל בתחלה מדין ואח"כ מצרים, וכאשר חסר לפנינו בכ"י חסר גם בכ"י רח"ס מיינכטן וכן צילקום בשם התחומא: (לה) בת מלך זה משה שנאמר וסברתי את מצרים, כ"ס גם בדפוס קאזשנאטניא ודפוס ווילניא ובכ"י המיישי של אקספארד, והמדפוס ממאטנובה הוסיף, "שנאמר ותביאה לנת פרעה ויהי לה לבן" ואח"כ הביא וכתב וסברתי את מצרים. ומן וסברתי את מצרים מוצא צילקום ישעיה רמז רפ"ח בשם התחומא: (לו) שנאמר ובבוא משה, בכ"י חסר דף שלם, בסוף הדף מקיים צמלת שנאמר, והדף שלאחריו מתחיל בשמותיו ושם אותנו דגלים, (והוא בלמען אות י"ט הערה פ"ה) והוספתי את כל המחרת מכ"י רומי, וגמא' לנטון גם בכ"י רח"ס וכו' מיינכטן וכו' ספרדי וכן בנדפס ובמדרש במ"ד: (לז) אמר ריב"ז, מוצא גם בוי"ד פ"א אות י"א, ושם מוצא דברי ריב"ז אילו היו יודעים אומות העולם מה אהל מועד יפה להם כו', וזה חסר בכלן, כי זה עיקר הדרש שדורש באל מועד, ואנן ממא' זה הביא ג"ל המאמר מבית המקדש: (לח) קסטריות, בכ"י מיינכטן ובכ"י רח"ס וכן בוי"ד שם גי' אהליות וקסטריות, וכן בתחומא תרומה אות ח, "ומוצא צילקום ואתחנן רמז תתנ"א ג"כ גי' אהליות וקסטריות, ועיין מה שהעירותי בפ' תרומה הערה מ"ה: (לט) ולא תאמר בהמ"ק אלא אילולי ישראל, פי' ולא בהמ"ק לבד מה סוג לאומות העולם אלא אף ישראל ג"כ: (מ) מרויח בעולם, וכו' במ"ד, אלא בנדפס גי' שבזכותן המטר יורד והקב"ס מורח בעולם הזה, ובכ"י רח"ס ובכ"י מיינכטן גי' שבזכותן הקב"ה מורח השמש והמטר יורד לעולם: (מא) ולעולם הבא, כן הוא בכל הכ"י, ובנדפס גי' לעתיד: (מב) זש"ה שררך, במ"ד שם, וחזית פי' סוף שררך אגן המחר, ופסיקתא רבתי פי', ותחומא חסא, ובמ"ד פלי"ס, בשייטס

מדרש במדבר תנחומא

(ס"ז ו'), מדבר בסנהדרין של ישראל, שהיתה נתונה בלשכת הנזיר, והיא משולה (מג) כשרר, ולמה נמשלה כשרר, אלא מה השרר הזה נתון באמצע הגוף, כך היתה סנהדרין של ישראל נתונה (מד) באמצעו של בית המקדש, אל יחסר המזון, מהו אל יחסר המזון, (מה) שלא היו חסרים אחד משלושתן, אל יחסר המזון, (מו) מי שהוא מונח כראוי, מונח שלישי של כוס יין, ושני חלקים מים, כך היתה סנהדרין יושבת סתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים, ולא היה אחד מהן נפנה לצורכו, ומה היו עושין כשהיה אחד מבקש לצאת, היה מופר אם היו שם עשרים ושלשה היה יוצא, ואם לאו לא היה יוצא, למה שכתוב אל יחסר המזון, שלא היו חסרין משלושתן, לפיכך כתוב אל יחסר המזון. במנך ערמת חטים, נמשלה ישראל בערימה של חטים, מה חטים הללו נכנסות לאוצר במנין ויוצאות במנין, כך אמר הקב"ה שיהו ישראל נמנין בכל שעה, לכך נאמר במנך ערמת חטים, אבל התבן והקש אינן נמנין (מו) אלא נמדדין, כך אומות העולם נמשלו בתבן ובקש, שנאמר יהיו כמוין לפני רוח ומלאך ה' דוחה (תהלים ל"א), וכן הוא אומר ובית עשו לקש (עובדיה סק"ח), ולמה שאין להם הנאה מהן, שנאמר כל הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו (ישעיה מ"ו), אבל ישראל יש להקב"ה הנאה מהן, קרין שמע ומתפללים ומברכים שמו של הקב"ה בכל יום, (מח) לפיכך הן נמנין בכל שעה, לכך נמשלו בחטים, שנאמר במנך ערמת חטים, לכך ויידבר ה' אל משה במדבר סיני וגו' שאו את ראש כל עדת בני ישראל וגו' :

[ה] ד"א וידבר ה' אל משה במדבר סיני וגו'. (ס"ט) וז"ה לא עשה כן לכל גוי וגו' (תהלים קמ"ב), וכן וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו (שם קמ"ד), משל למלך שגשא אשה ראשונה ולא כתב לה כתובה, נירשה ולא כתב לה גט, כך לשניה ולשלישית היה עושה, ולא היה כותב להן לא כתובה ולא גט, (לא עשה אלא) [לזמן] ראה ענייה אחת יתומה (נ) בת אבות, ביקש ליטול אותה, (אמר לשושבינו אל תנהוג בה כבראשונות, זו בת אבות היא, צנועה היא במעשיה וכשרה, כתוב לה כתובה, באיזה שבוע באיזה שנה, באיזה חודש, בכמה בחדש, (נב) באיזה איפריא, בשם שכתוב באסתר, ותלקח אסתר אל המלך אחשוורוש אל בית מלכותו בחדש העשירי הוא חודש סבת בשנת שבע למלכותו (אסתר כ"ט), כך כביכול (נג) ברא לדור המבול, ולא כתב

הערות ותקונים

ק"ת. ובכ"ר רח"ס וכ"י מינכען חסר כל אות ד', ואולי דלג המעתיק מן ד"ה עד ד"ה השני, ונמצא גם בכ"י ספרדי: (מג) כשרר, הוא סיפור: (מד) באמצעו של בית המקדש, בפסיקתא רבתי כך היתה סנהדרין יושבת בירושלים שירושלים היא מלגטיו של עולם, ובתנחומא כי תשא מה השרר הזה נתון באמצעו של אדם כך סנהדרין יושבת בלשכת הנזיר שהיא באמצע בית המקדש, מה השרר הזה כל זמן שחיתות נתון במעי אמו מיו סחוס ומן השרר הוא אוכל כך ישראל אין אוכלין אלא מסנהדרין לפיכך נמשלו כשרר, והאופן השני מה השרר ליחא לפניו ולא נדפס במדבר רק במדרש חזית שם ורבתי שם: (מה) שלא היו חסרים אחד משלושתן, פ"י משלש מהם, ובנדפס כתוב לנכון משלושתן, ועיין בהרמב"ם הל' סנהדרין פ"ד ה"ב שכתב סנהדרין לא יפתחו מן כ"ג יושבין תמיד כל זמן ישיבתן, הוצרך אחד לנאח ה"ו מסתכל בחביריו הנשארים אם יאצרו שם כ"ג יאח ולא לאו לא יאח עד שיבא אחר. וע"ש בכ"מ שהביא מאמרם מסנהדרין. ל"ז ע"א שדרשו מאל יחסר המזון פ"י אל יחסרו מחלק הג' שהוא כדאי כראוי למונח ע"כ. ועיין גם בחוס' מסנהדרין י"ד ע"ב ד"ה אל יחסר המזון: (מו) מי שהוא מונח כראוי מונח שלישי של כוס יין, עיין נדה י"ט ע"א גהדריו שם י"ד ע"ב ובחוס' שם, ועיין בחוס' ב"ב ל"ז ע"ב ד"ה כל חמורא: (מז) אלא נמדדין, נדפס גם במ"ר ובכ"י ספרדי הגי' ולא נמדדין: (מח) לפיכך הן נמנין בכל שעה, לאו דוקא רק נמנו הרבה פעמים במדבר: (מט) וז"ה לא עשה כן, מובא בילקוט במדבר רמז תרפ"ד בשם התנחומא: (נ) בת אבות, כ"ה גם נדפס דפוס קאנטנטאטינא ודפוס וויניציא, רק המדפיס ממאנוסיה מחק המלות בת אבות והלגי בת טובים, גם טפף נדפס גם בדפוסים הראשונים, "לגועה במעשים וכשרה": (נא) אמר לשושבינו אל תהסוג בה כראשונות כו' כתוב לה כתובה, וכן הוא גם במ"ר, אולם בכ"י מינכען ובכ"י רח"ס ובילקוט ובנדפס הגי' אמר לשושבינו זו אני רוצה לישא ואיני מובג בה כבראשונות כו' אכתוב לה כו': (נב) באיזה שבוע באיזה שנה, באיזה חודש, בכמה בחדש, ויבילקוט, אולם נדפס הגי' באיזה הפעם והוא גי' ישרה, עיין לעיל אות א' הערה פ'. ובכ"י ה' מאקספארד (שהוא קובץ מהתנחומא הנדפס כבר) הגי' אפריא: (נג) ברא הקב"ה לדור המבול, בכ"י רח"ס וכ"י מינכען וכ"י ספרדי ובנדפס ובילקוט נאמר אחר זה, ולדור הפלגה ולסודיים ולגזריים" וזה מיותר יש לתמוך מן הספר, ונשתרבה משורס פלאחרים

אימתי בראן, העבירין מן העולם, ולא כתב אימתי העבירין, (נד) אלא ביום הזה נבקעו כל מעיינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו (בראשית יז), וכן לדור הפלגה, [וכן לסדומיים], וכן למצרים, לא היה כותב להם אימתי נבראו, ולא אימתי מתו, (לא עשה אלא) כיון שעמדו ישראל אמר הקב"ה למשה איני נוהג באלו כאותן הראשונים, אלו בני אבות הן, בני אברהם יצחק ויעקב הן, לפיכך כתוב להם, (נה) באיזה חדש, בכמה בחדש, ובאיזו שנה, ובאיזו איפרכיא, באיזה מדינה רוממתי קרנם, ונתתי להם (נו) תלוי ראש, לכך נאמר וידבר ה' אל משה במדבר סיני, הרי איפרכיא, באהל מועד הרי המדינה, באיזה שנה בשנה השנית, באיזה חדש בחדש השני, בכמה בחדש באחד לחדש, (נז) [לצאתם מארץ מצרים] הרי נכתבה איפמיא, למה שאו את ראש כל עדת בני ישראל וגו', לקיים מה שנאמר לא עשה כן לכל גוי וגו', (נח) מה עשה וירם קרן לעצמ תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה (תהלים קמח יד):

[ז] ד"א וידבר ה' אל משה. (נח) אשריו משה, ששים רבוא עומדים והכהנים והלוים והזקנים הכל עומדים שם, ומכולם לא נדבר שם אלא עם משה, שנאמר וידבר ה' אל משה: במדבר סיני. למה במדבר סיני, (ס) מכאן שנו רבותינו בג' דברים ניתנה התורה, באש ובמים ובמדבר, באש מנין, שנאמר וחר סיני עשן כולו מפני אשר ירד (ה' עליו) [עליו ה'] באש ויעל עשן כעשן הכבשן ויחרד כל החר מאד (שמות יט יח), במים מנין, שנאמר ה' בצאתך משער בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם שמים נמפו גם עבים נמפו מים (שפטים סד), ובמדבר מנין, שנאמר וידבר ה' אל משה במדבר סיני, ולמה ניתנה בשלשה דברים הללו, אלא מה אלו חנם לכל באי העולם, כך דברי התורה חנם הם, שנאמר הוי כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר ויין וחלב (ישעיה סה ה): ד"א למה במדבר. אלא (סא) כל מי שאינו עושה עצמו הפקר כמדבר, אינו יכול לקנות את התורה, לכך נאמר במדבר סיני:

[ז] ד"א וידבר ה' אל משה במדבר סיני. (סב) ששה שמות נקראו לו, הר אלהים, הר בשן, הר נבנונים, הר חמד, הר חורב, הר סיני, הר אלהים, שישב בו האלהים בדין, שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (שמות כא ה), הר בשן, (סג) הר שבה שם הקב"ה, הר נבנונים, הר שפסל שם כל ההרים, מנין כשם שאת אומר או

הערות ותקונים

שלאחריו: (נד) אלא ביום הזה נבקעו כל מעיינות תהום רבה, יפס העיר הרש"ס במדרש נמ"ר שם ס"י י"ב לנאורה יפלא הלא לא נסתר דבר הכתוב בשנת שש מאות שנה לפני נח בחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש, ולא וחשוב שני הדורות מאלה ותמלא גלו היה אלף תרג"ל שנה לבריאת עולם, וע"ס ודחק לפרשה: (נה) באיזה חדש בכמה בחדש ובאיזה שנה ובאיזה אפרכיא באיזה מדינה רוממתי קרנם, וכ"ס במדרש נמ"ר רק במקום באיזה מדינה הניג באיזה עיר, וככ"י רח"ס הניג באיזה חדש בכמה בחדש באיזה יום ובאיזה שנה באיזה אפרכיא באיזה מדינה רוממתי קרנם, וככ"י מילכתן הוא ג"כ כמו בכ"י רח"ס רק חסרים המלות, "באיזה שנה", וכן מובא כן בילקוט רק השמים המלות "באיזה מדינה". ובגדפס ג"כ הניג כמו בכ"י רח"ס רק במקום באיזה שנה הניג שם באיזה שנה ובמקום באיזה אפרכיא הניג באיזה אפסיא. וככ"י ה' מאקספארד שם בכלל הניג באיזה שנה באיזה אפרכיא: (נו) הניג ראש, לשון התנשאות, ובגדפס במקום וכתבתי להם ליל ונתתי להם, וכן הוא לנכון בכ"י ה' של אקספארד: (נז) לנאחם מארץ מזרים, הרי נכתבה אפסיא, כן חקנתי, וחסר גם בנמ"ר, וככ"י מילכתן וככ"י רח"ס וכן בגדפס: (נח) מה עשה, בגדפס הניג ומה עשה הרים ראשם שנאמר וירם קרן וגו'. ועיין בפ' מהר"ו: (נח) אשריו משה, מובא כן בילקוט שם בשם התנחומא, ועיין וי"ר ס"א אות א': (ס) מיכן שם רבותינו, מכילתא יתרו פרשה ה' בשלשה דברים ניתנה תורה במדבר באש ובמים, והמאמר שלפנינו מובא בילקוט שפסטי רמז מ"ח בשם התנחומא, והענין "תנחומא" מוסב על ראש רמז מ"ח: (סא) כל מי שאינו עושה עולמו כמדבר הפקר, ר"ל שלא להסיר עולמו בעניני עולם, ועיין במכילתא יתרו פרשה א' דרשה אחרת ניתנה תורה דיומם פרהסיא במקום הפקר וכל הרוצה לקבל יבא ויקבל כו'. ועע"ס יתרו פ' ה': (סב) ששה שמות נקראו לו, מובא בילקוט במדבר שם גם בילקוט תהלים רמז תשנ"ז בשם התנחומא, וכ"ס במדרש נמ"ר ובגדפס, ובמדרש נמ"ר השמים מעתיק אחד הר חמד והניג הר מוריה בשמות, וע"ס נמ"כ, וגם בפ' מהר"ו כתב ששמות הוא מלת האוסר המעתיק, והראיה כי נח במדרש שם ס"ס הר חמד שהמד הקב"ה כו', וזה שכן המעתיק אשר הניג הר מוריה. ובנמ"ר פ"א אות ח' הביא בשלשה שמות נקרא ומוסב רק על הלהים הר חורב הר סיני. השמות המפורשים נעמ מהן חורה: (סג) הר שבה שם, דורש נוסריקון שן בא שם, בחלוק ט"ן נמ"ס: שט

גבן או דק (ויקרא כא כ), דר חמדה, (סד) שבו חמד הקב"ה לישב, שנאמר הרי חמד אלהים לשבתו (ספלים סח יז), (סח) הר חורב, שעליו נשפטה החרב, שנאמר מות יומת הנואף והנואפת (ויקרא כ י), מות יומת הרוצח (נמדבר לה כז), (סו) הר סיני, שבו נשתנאו אומות העולם להקב"ה, ונתן להם (סז) איפוסין, שנאמר והגוים חרוב יחרבו (ישעיה ס יג). (סח) אמר ר' אבא בר כהנא בשם ר' יוחנן (סח) והגוים מחורב יחרבו, שנמלו איפוסין שם:

[ח] ד"א וידבר ה' אל משה במדבר סיני וגו'. מה אמר לו, שאו את ראש כל עדת בני ישראל וגו' אמר הקב"ה לישראל, לא חבבתי לבריה יותר מכם, לכך נתתי לכם תלוי ראש, ודמיתי אתכם לי, שכשם שיש לי תלוי ראש על כל באי העולם, שנאמר לך ה' הגדולה והנבירה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש (דניאל כט יא), כך אף לכם עשיתי להיות לכם תלוי ראש, לכך נאמר שאו את ראש כל עדת בני ישראל, לקיים מה שנאמר ויום קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה (ספלים קמח יד), וכן הוא אומר ונתתך ה' אלהיך עליון על כל בני הארץ (דברים כח א):

[ט] (ע) וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר איש על דגלו באותות לבית אבותם וגו' (נמדבר כ ג כ), 'ילמדנו רבינו (עא) בתוך כמה אמות מותר לאדם להלך בשבת, (עב) כך שנו רבותינו, השוכת בדרך עושה לו ענולות עד ארבע אמות, דברי (עג) ר' חנניא בן אנטיגנוס, ומטלטל בתוך ארבע אמות בשבת ואומר שביחתי במקמי, וזכה לו מקומו אלפים אמה לכל רוח ורוח, וכמה הן ד' אמות, (עד) ר' יהודה אומר כדי שיטול חבית מן מרגלותיו ויתננה במראשותיו, (עה) והשוכת במדינה אפי' היא גדולה כאנפוכיא מהלך את כולה, ועיבורה וחוף מעיבורה אלפים אמה, ומהו עיבורה, החנויות (עו) והפונדקיות שחוף למדינה על הדרך, (עז) והשוכת במערה, אפי' היא גדולה

הערות ותקונים

(סד) שבו חמד הקב"ה לישב, עיי' ב"ר ריש פ"ט: (סח) הר חורב שעליו נשפטה החרב, ר"ל ארבע מיתות ב"ד שזו האסדרה ב' זמן בית המקדש, ובגמ' שבת פ"ט ע"ב ונמה נקרא הר חורב שירדה חורבה לאומות העולם עליו, ובכ"י רח"ס ובכ"י מיכנן וזילקוס שם שבו נמשכה החרב: (סו) הר סיני שבו נשתנאו אומות העולם, בכ"י רח"ס ובכ"י מיכנן שבו נתנאו, ובמ"ר ובנדפס שבו נשתאו, ובכ"י ה' מהקספארד בפעות שבו נשתאו, וזילקוס במדבר שבו נשתאו, וזילקוס תהלים שם שבו נשתאו, וכן הוא ג"כ צילמדנו ומוציא בילקוס ישעיה רמז ס"א וגם בערוך ערך אפוסין. והגוים חרוב יחרבו מחורב יחרבו שנטלו איפוסין שלא קיבלו את התורה מהר חורב, סיני נמה נקרא שמו סיני שבו נשתנאו אוה"ע ודורש סיני מלשון שנאה, וכן בשבת פ"ט ע"ב מדבר סיני שירדה שנאה לאומות העולם: (סז) איפוסין, פי' גור דין, בלי אפוסין (מורשהי): (סח) אמר ר' אבה בר כהנא, מוצא בערוך ערך איפוסין בשם הילמדנו, וכן הוצא במדרש חיות פי' כמגדל ונקרא שם. כמו שהעיר נס ידיו הרב הגדול ד"ר קאהוס בערוך השלם. וכן נשמה בירושלמי כוסה פ"ו [ה"ה] דף כ"א ע"ד: (סח) והגוים מחורב יחרבו, דורש חרוב כמו חורב ור"ל מהר חורב, ובנדפס הלשון שבת: (ע) וידבר ה', ילמדנו רבינו עד סוף אות ה' מנאל כל המאמרים גם במדרש במ"ר, אבל כל אות ה' לא נמאל שם, ובמקום המאמר מנאל שם מנאל שם מאמרים אחרים מן אות ה' בפסוק ה' עד סוף פ"א וגם בהמלה פ"ב, כל אות ה' ואות ב' שם הוא כמו שלפניו בתנחומא אות ה', ואות ה' שלפניו בתנחומא מנאל במדרש במ"ר פ"ב אות ה' המחיל חנין תמן, והמלות ילמדנו רבינו השמים: (עא) בתוך כמה אמות מותר לאדם להלך בשבת, בכ"י רומי טוסף כלל פ"ה ה"ה לשנות ואיירי צ"ע: (עב) כך שנו רבותינו, במשנה עירובין מ"ט ע"ב וכן מוצא במדרש במ"ר פ"ב אות ה' ומחיל חנין תמן השוכת בדרך עושה לו ענולות עד ארבע אמות, ובמשנה עירובין שם חיתא ואם חיתא מחר או שחיתו בקי בהלכה ואמר שביחתי במקומו וזה לו מקומו אלפים ענולות דברי ר' חנינא בן אנטיגנוס: (עג) רבי חייא, וכו' נדפס ובכ"י רח"ס וגם במשנה שביירושלמי, אולם במשנה שנגמרה ר' חנינא בן אנטיגנוס, וכו' מיכנן ובכ"י ספרדי, ובמ"ר נדפס במ"ר שם ג"כ הני' ר' חנינא והסרים המלות בן אנטיגנוס: (עד) ר' יהודה אומר, הוא בירושלמי עירובין שם (דף כ"א ע"ג) ותוספתא עירובין פ"ג ארבע אמות שאמרו מלא קומתו ופשוט ידים, ר' יהודה אומר הוא וי' אמות כדי שיהא טמל חבית מראשותיו ונותן אל מרגלותיו, והכוונה גופו ג' אמות ואמה, עיי' מה שכתבו חכמי התוס' יומא דף ל"א ע"א ד"ה אמה ותוס' פסחים דף ק"ט ע"ב ד"ה אמה ובנדפס גם במ"ר שם הני' כדי שיטול חפץ, במקום כדי שיטול חבית: (עה) והשוכת במדינה, מוצא בערוך עיי' ה' ה' שם הילמדנו, ומנאל גם בתנחומא לפניו וגם נדפס, ובגמ' עירובין דף ס"א ע"ב שבת בעיר אפי' היא גדולה כאנפוכיא: (עו) והפונדקיות, פי' בלי אפוסין (מורשהי) בית מלון: (עז) והשוכת במערה, בגמ' עירובין שם נמשכה

כמערה שברה בה צדקיה מלך יהודה, (עח) שהיה בה שנים עשר מיל, מהלך את כולה, וחיץ ממנה אלפים אמה לכל רוח שירצה, (עט) ומנין סמכו הכמים, מדברי תורה [שנאמר] ומדות מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה וגו' (מדרג לה ט), (פ) וכל אתה מוצא ביהושע כשהלך להחריב את יריחו, אמר להם יהושע עתידים אתם לעשות שם את השבת, אל תרחקו מן הארון יותר מן אלפים אמה לכל רוח, למה שתהיו רשאים לבוא להתפלל לפני הארון בשבת, וכן הוא אומר אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה (יחזקאל ג ד), וכן אתה מוצא כשאמר האלהים למשה שישרה את ישראל דגלים, א"ל (פא) השרה אותם לדגליהם לכל רוח, מנין מבה שקראו בענין איש על דגלו באותות לבית אבותם יתנו:

[י] איש על דגלו באותות לבית אבותם וגו' (מדרג כ ג). (פב) זש"ה נרננה בישועתך ובשם אלהינו נדגול וגו' (תהלים כ ו), אמרו ישראל ה' אלהים אנו מרגנים בישועתך מה שעשית לנו בשמך, נרננה בישועתך, שנאמר ויושע ה' ביום ההוא את ישראל (שמות יד ז), (פג) (וישע) [וישע] כתיב, כביכול, ישראל נגאלים, וכאילו האלהים נגאל, ובשם אלהינו נדגול, (פד) שקבע האלהים שמן (פה) בשמותינו ועשה אותנו דגלים, שנאמר איש על דגלו באותות. (פו) חיבה גדולה חיבב הקב"ה את ישראל כי עשאו דגלים כמלאכי השרת, כדי שיהיו ניכרים, בני ראובן לעצמן ובני שמעון לעצמן, ומנין שהיה אוהבן, שנאמר [הביאני אל בית היין] ודגלו עלי אהבה (ש"ס ד), למה הדבר דומה, לעושר שהיה לו אוצר מלא יין, נכנס לבדוקו ומצא אורו חומץ, בא לצאת מן האוצר, מצא שם חבית אחת יין [טוב], אמר (פז) חבית זו עומדת עלי כמלא אוצר, כך ברא הקב"ה שבועים אומות, ומכולן לא מצא הנייה אלא בישראל, שנאמר הביאני אל בית היין, (פח) יו"ד יו"ד עשרים נר"ן חמשים (פט) הרי שבועים, ומכולם לא אהב אלא ישראל, שנאמר ודגלו עלי אהבה, ואומר ששים המה מלכות וגו' אחת היא יונתי תמתי (ש"ס ו ט): הביאני אל בית היין. (צ) [רבי יהודה אומר

הערות ותקונים

נמסרה אפילו היא כמערת נדקיה מלך יהודה מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה: (עח) שהיתה בת שנים עשרה מיל, וכל"ה ככ"י רח"ס וכ"י מינכטן וכ"י ספרדי ונדרשם ובילקום במדבר רמז תרפ"ג בשם התנחומא, אולם במדרש במ"ר טס נס בערוך ערך עבר ה' בשם הילמטו הג' שהיה י"ח מיל: (עט) ומנין סמכו חכמים, במדרש במ"ר מנין סמכו תחומין: (פ) וכן אהה מוצא ביהושע, מוצא בילקום במדבר רמז תרפ"ד וילקום יאשע רמז י"ג בשם התנחומא, וכן מוצא ב"ר יאשע ג' ד' בשם התנחומא: (פא) השרה אותם, נדרשם בטעות השוה אותם, ובכ"י ה' מאקספארד כתוב לנכון השרה אותם, ועיין במדרש במ"ר טס בסוף אות פ' בהרחבת דברים מהו מנגד אמר ר' יצחק מרחוק מיל שש אלפים אמה, ומנין דלאי מנגד ברחוק מיל הוא ה': (פב) זש"ה נרננה, מוצא במדרש במ"ר פ"ב אות ב', ובכ"י רח"ס וכ"י מינכטן וכ"י ספרדי וילקום במדבר. ונדרשם אות י' הלשון משונה קצת, זש"ה נרננה בישועתך ובשם אלהינו נדגול, נרננה בישועתך שנאמר וישע ה', ובשם אלהינו נדגול, הקב"ה שמו כשמותיו ועשה לו דגלים שנאמר איש על דגלו בלחות, אולם במ"ר הלשון מתוקן כמו שהוא בכ"י. (פג) ישע כתיב, וכ"ה במדרש במ"ר, ותקנתי וי"ש כתיב, ר"ע אל תקרי וישע אל"ף נ"ש, כביכול טעם אהם: (פד) שקבע אלהים שמן בשמותינו שם אל בשם ישראל, והמדרשים דרשו מהמנונה הוסיף בלדו פ"י. טעם זה שה' נקרא אחד וישראל נקרא גוי אחד ר"י ט"ס: (פה) כשמותינו, מכאן מתחיל בכ"י אחר שחבר דף שלם, כמו שהבאתי לעיל הערה ל"ז: (פו) חיבה גדולה, כ"ה בכ"י רומי ובכ"י רח"ס ובכ"י מינכטן וכ"י ספרדי ובילקום ונדרשם, רק המדרשים ממאספוזב הוסיף המלות, אמר ר' אבהו ומה ח"ל הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה (כן יש לחקן) וזה הוסיף כמו שראה במדרש במ"ר טס. ובכ"י ה' מאקספארד ריג' אמר ר' שמעון, ובמדרש במ"ר חסדים המלות שנשמעו ע"י המעתיק או ע"י המדרשים, כ"י שיהיו ניכרים בני ראובן לעצמם ובני שמעון לעצמם: (פז) חבית זו עומדת עלי כמלא אוצר, וכ"ה במ"ר ובכ"י רומי ובכ"י מינכטן, אולם נדרשם ובכ"י רח"ס הגי' חבית זו חביבה עלי מכל האוצר, ובכ"י ספרדי מוצא עלי: (פח) יו"ד יו"ד עשרים, בכ"י רומי ובמדרש במ"ר כתוב לפני זה ומנין שיין עולה שבעים. ובכ"י רומי נדרש בלדו כך: רבותינו אמרו יין נתן בע' סוד נתן בע' נכנס יין ילא סוד, ויין הוא ר"ת של ישרים יראים נביאים שלם גלה הקב"ה סודו כדכתיב ואת ישרים סודו, וכתיב סוד ה' ליראיו, וכתיב כי אס גלה סודו אל עבדיו הנביאים, שמעתי, בשם החסיד ע"כ: (פט) הרי שבעים. נדרשם סיים אחר זה אלט שבעים אומות: (צ) ר' יהודה אומר, הוספתי כמו שהוא בכ"י רומי וכ"י ספרדי ונדרשם ובמ"ר, וחסר ג"כ בכ"י רח"ס ובכ"י מינכטן ובילקום במדבר בשם התנחומא. ונדרשם ובכ"י ספרדי הגי' ולמדט מהם תורה שנדרשת במ"ס פנים סהור

(צא) למרתף הגדול של יין, זה סיני, ולמדני משם תורה שהיא נדרשת במ"ם פנים, ודגלו עלי אהבה: ד"א הביאני אל בית היין] (צב) אמר ר' חוניא בראשונה כל מי שהיה מראה (צג) איקונין של מלך באצבע היה נהרג, והתינוקות הולכין לבית הספר, ומראין את האזכרות באצבע, (צד) אמר הקב"ה ודגלו עלי אהבה: (צה) [ר'] יששכר אמר מהו ודגלו עלי אהבה, אפי' אדם יושב ועוסק בתורה ומדלג מחלכה להלכה ומפסוק לפסוק, יאמר הקב"ה חביב עלי הוא ודגלו עלי אהבה, ודלוגו עלי אהבה: ד"א ודגלו עלי אהבה, אמר הקב"ה יש לאומות העולם דגלים, ואין חביב עלי אלא דגלו של יעקב, שנאמר ודגלו עלי אהבה:]

[יא] איש על דגלו באותות. וזש"ה מי זאת הנשקפה [כמו שחר יפה כלבנה ברה בחמה וגו'] (שם), [קדושים] וגדולים ישראל בדגליהם, וכל האומות מסתכלין בהם, ותמרים ואמרים מי זאת הנשקפה, אמרו להם האומות: שובי שובי השולמית (שם), הדבקי לנו ובאי אצלנו, ואנו עושין אתכם שלשונין (צו) דוכסין (צו) והגמונין, [שנאמר] שובי שובי ונחזה בך (שם), (צח) [ואין ונחזה אלא שררה, שכן יתרו אמר למשה ואתה תחזה מכל העם וגו'] (שמות י"ח כ"א), וישראל אומרים להם מה תחזו בשולמית (שם), ומה גדולה אתם נותנים לנו, שמא כמחולת המחנים (שם), שמא אתם יכולים ליתן לנו כגדולה שתן לנו ה' אלהינו במדבר, דגל מחנה יהודה, דגל מחנה ראובן, דגל מחנה אפרים, דגל מחנה דן, יכולים אתם לעשות לנו כך, מה תחזו בשולמית, שמא כמחולת המחנים, (צט) שאנו חומאים והוא מוחל לנו, ואומר לנו והיה מחניך קדוש (דברים כ"ט), כך אף בלעם הרשע הביט בהם ויצאה עינו כנגדם שלא היה יכול ליגע בהם, שנאמר וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל (ק) שוכן לשבטי (מנצח כ"ג), התחיל לומר (קא) מי יוכל ליגע באלו בני אדם שכל אחד ואחד יושב בדגלו:

הערות ותקונים

סבור וצמ"ס פנים סמא, והמדפס מן מלגסובה הוסיף עגל ודגלו בנימסריא מ"ם". וכן במדרש חיות פ"ב בספוק ודגלו ג"כ הגי' שנדרשת מ"ם פנים סבור ומ"ם פנים סמא מנין ודגלו, וכן בפסיקתא רבתי פכ"א אמר רבי יואי תורה שנתן הקב"ה למשה ניתן לו מ"ם פנים סבור ומ"ם פנים סמא מנין ודגלו עלי אהבה: (צא) למרתף הגדול של יין, כתב הרש"ס פי' שניתנה זו התורה המשולה בין, ועיין בפ' מהר"ז. ובמדרש חיות שם מובא זה בשם רבי אבא בשם ר' יוחנן: (צב) אמר ר' חוניא, וכו' בכ"י רח"ס וכו' ספרדי ובמדרש במ"ר אמר רבי חנינא, ובנדפס אמר רבי חנינא, ובכ"י מינכטן אמר ר' חמא, ובילקום במדבר אמר ר' הווא, וכן בכ"י סג אקספארד אמר ר' הווא, ובמדרש חיות אמר ר' הווא: (צג) איקונין, מלה ויזית εἰκονισμός נורה ללש דמותו: (צד) אמר הקב"ה ודגלו עלי אהבה, בכ"י רומי ובמדרש במ"ר סיים אחר זה ונידלו עלי אהבה, וכן בחזית פ"ב צפ' הביאני אל בית היין לשעבר מראה איקונין בלגסו והיה מוקד ועכשיו מניח אדם ידו על האזכרה כמה פעמים ואינו מוקד ולא עוד אלא שאמר הקב"ה וגדלו עלי אהבה פי' המ"ם אלגסו שמראה זו את האזכרה: (צה) ר' יששכר אמר, זה הספספי ע"פ כ"י רומי וכו' ספרדי, ומגאל גם בנדפס, רק: חסר בכ"י ספרדי ובנדפס שם האומר, ומגאל ג"כ לנכון כמו בכ"י רומי במדרש במ"ר אות ג'. והנאמר שהוספתי חסר גם בכ"י רח"ס וכו' מינכטן ובילקום במדבר רמז רפ"ד בשם התנחומא, ואחר סיום המאמר שהוספתי מגאל במדרש במ"ר עוד הוספה ד"ל הביאני אל בית היין בשעה שנגלה הקב"ה על הר סיני עד סוף אות ג', וזה ליתא בתנחומא גם ליתא בכ"י רומי: (צו) דוכסין, ידוע שחלל שר גדול ושר זבא: (צז) והגמונין, מלה ויזית γέμινος פקיד וקצין, ובמדרש במ"ר נוסף עוד אפרכין אטמרטליסין: (צח) ואין ונחזה, הוספתי ע"פ כ"י רומי וכו' ספרדי וכן הוא גם בנדפס ובמ"ר, וחסר גם בכ"י רח"ס וכו' מינכטן ובילקום במדבר שם בשם התנחומא: (צט) שאנו חומאים, בילקום במדבר שם רמז תרפ"ה החל בה מאמר חדש והלג' ד"ל כמחולת המחנים, והלגין תנחומא מרמז תרפ"ד מוסב גם על ר' (ק) שכן לשבטי, בכ"י רומי וכו' ספרדי סיים אלו הם הדגלים, וכן הוא בנדפס ובמדרש במ"ר, וחסר גם בכ"י מינכטן וכו' רח"ס וילקום רמז תרפ"ה: (קא) מי יוכל ליגע באלו בני אדם שכל אחד ואחד יושב בדגלו, וכו' בכ"י רח"ס וכו' מינכטן ובילקום רמז תרפ"ה, אולם בכ"י רומי וכו' ספרדי גי' אחרת מי יוכל ליגע באלו בני אדם שכן מכירין את אבותיהם ואת משפחותיהם, שנאמר שוכן לשבטי, מכאן למדנו שהיו הדגלים גדולים וגדל ישראל, הי אש על דגלו בלחות. וכו' גם במדרש במ"ר סוף אות ד', ובנדפס דפוס קאנטאטאניא דפוס וויניציא בשעת שכן בטרם לאבזחיהם ולמשפחותיהם. והמדפס מלגסובה הלג' שכן בטרם לאבזחיהם ואת משפחותיהם. ובדפוסים אחרים הלג' שכן בטרם לאבזחיהם ואת משפחותיהם, וזו גי' משושת וז"ל שכן מכירין את אבותיהם ואת משפחותיהם. ובכ"י ה' סג אקספארד נאמר לנכון שכן מכירין את אבותיהם. גם בנדפס שהיו הדגלים גדולים וכדור, ז"ל גדולה וגדר:

[ינ] (קוב) כיצד היו שריון, הלויים יחנו סביב למשכן העדות, משה ואהרן ובניו מן המזרח, שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה [ו] אהרן ובניו (נמדנר ג ל), וסמוכים להם יהודה יששכר וזבולון, (קוב) מכאן אמרו אשרי הצדיק ואשרי שכניו, אלו ג' שבטים שהיו סמוכים למשה ואהרן נעשו גדולים בתורה, שנאמר לא יסור שבט מיהודה [ונו'] (בראשית מט י), [יששכר כתיב] ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים (דנ"א יג ל), (קוב) אלו מאתים ראשי סנהדראות שיצאו מיששכר, (קמו) [וכל אחיהם על פיהם (סס), שהיו מסכימים הלכה על פיהם. מזבולון כתיב], ומזבולון מושכים בשבט סופר (שופטים ה יד), על שהיו שכני תורה, נעשו כולם בני תורה, ומן הדרום בני קהת, וסמוכים להם ראובן ושמעון וגד, (קמו) מכאן אמרו אוי לרשע אוי לשכנו, אלו שלשה השבטים שהיו שכנים לקה ולעדותו בדרום, אבדו עמו במהלוקתו, ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ואת בתיהם ונו' (נמדנר קו ל), מן המערב בני גרשום, וסמוכים להם אפרים ומנשה ובנימין. ומן הצפון ובני מררי, וסמוכים להם דן ונפתלי ואשר, והיו [שבעה] ענני כבוד מקיפין אותם, וכן היתה נסיעתם, סימן היה למשה בעני אימתי היה מסתלק, כיון שהיה מסתלק היה אומר קומה ה' ופוצו אויבך (סס יל), והענין מסתלק, נסתלק העני, (קוב) והיו כולם מתקינין ליסע (קוב) ומישבין בליהם, (קיס) מי שהיה לו בהמה, ואם לא היה לו, העני נוטל את השאר, כיון שנתיישבו תקעו בחצוצרות, ונסע יהודה ודגלו תחלה נשיאו ושבומו אחריו, וסימניות על כל נשיא ונשיא מפה, (קב) [ומהם למדו המלכות להיות עושה לה מפה], (קבא) וצבע שעל כל מפה ומפה, כצבע של אבנים טובות שהיו על לבו של אהרן, כ"ל שבט ושבט היתה צבועה מפה שלו כצבע של אבנו, ועננים היו על גביהם, (עד שהיו מתיישבין תקעו חצוצרות הלכו, וכך היו מהלכין על גביהם), וכמין קורה יוצא מן העני שהיו יודעין לאיזה רוח הם נוסעין, כך היה מסע של כל דגל ודגל, גמור להלך עד היכן שהוא רוצה שיתנו, אותו העני שהיה נראה כמין קורה היה בנוסע עצמו, והן יודעין שבאותו המקום הן חונין, עמדו להן ענני כבוד, ותחלה מיישבין באהליהם היכן ישור, והענין שהיה על גבי המשכן היה מולך על גבי סתנה הלויים באמצע הסתנות, הוא היה עומד תחלה, כיון שהיה עומד לו, (קבב) היו בני קהת ובני לוי מעמידין את המשכן קודם לכל הסתנות עד שלא היו באים, שנאמר והקימו

הערות ותקונים

דקדק שמישכן היה בזה דעה היאך ישרו דגלים, ולפעלי אחן דקדק זה הכ"ס שפעל פעולות טובות עם ישראל, וכדי ליתן להם פטולה טובה שכן שקיימו מצות אביהם לא כוון לחמת דגלים אלא כמלכות אביהם דקדק עמם שלא שיהיה הדבר שלא ליתן מחלוקת ביניהם לכך נאמר לבית אבותם כענין שהקיפו מצות אביהם כן יחיו סיו לבית אבותם יחיו בני ישראל וזאת היא הספסל בהרחבת לשון להבנת הדבר מלאת הספסל וליתא כ"ל כ"י רומי: (קוב) כיצד היו שריון הלויים יחנו סביב, מובא בילקוט במדבר רמז תרפ"ו ג"כ מן התנחומא והל"ן מרמז תרפ"ד מוסב גם על זה, וכן מובא בילקוט שופטים רמז כ"ב. ובגדפס הלשון משוכם, והנכון כמו לפירו וכ"י ס' של אקספארד (שהוא קובץ כ"י מן התנחומא אשר לפירו כעת בדפוס) הוא לנכון כמו כ"ל שלפירו, ובילקוט שם יש למחוק מלת "ואלולם" וז"ל סמוכין להם יאודה יששכר וזבולון: (קוב) מכאן אמרו אשרי הצדיק ואשרי שכניו, בגמרא סוכה דף נ"ו סוף פ"ב סוף לנדיק סוף לנדיק: (קוב) אלו מאתים ראשי סנהדראות שילאו מיששכר, זה נשמן בגדפס, וממלא לנכון כ"י ס' של אקספארד: (קבא) וכל אחיהם על פיהם, סופסטי כמו שהוא כ"י רומי ורח"ס וכ"י מיינען וספרינו גם בגדפס, והסר גם בילקוט: (קבא) מכאן אמרו אוי לרשע, סוכה שם, אדר"כ פ"ס: (קוב) והיו כולם מתקינין ליסע, כ"ס גם כ"י רומי ורח"ס ומיינען, ובילקוט היו כולם מתקדינין ליסע, ובגדפס היו כולם מתקדינין ליסע, ונשל מן יוסף דוחק לפירוש, והנכון כמו שהוא לפירו כ"י וז"ל מתקדין, וכן כ"י ס' של אקספארד כתוב מתקדין עמקן: (קוב) ומיישבין בליהם, כ"י רומי מושכין אה כליהם: (קיס) מי שהיה לו בהמה, בגדפס טפס, "נושא עליה": (קב) ומהם למדו המלכות, וסופסטי כמו שהוא בכל כתיב יד גם בגדפס ובילקוט, אולם בכל המקומות נפשות מהם למדו המלכות להיות עומד (לו להם) מפה וצבע, ועל כל מפה ומפה כצבע של אבנים, ומלת וצבע מוסב למטה, וז"ל וצבע שעל כל מפה ומפה: (קבא) וצבע שעל כל מפה ומפה, עיין זה באריכות במדבר במ"ד פ"ב אות ו' ושמ"ד פ"ח: (קבב) היו בני קהת ובני לוי מעמידין את המשכן, כ"י רומי נרשם בלדו ז"ל בני גרשון ובני מררי, ובגליון למטה כתוב וז"ל: כן הוא בסדרי כ"י בספנות בני גרשון ובני מררי יסעו מיד אחר דגל מחנה יהודה אבל בני קהת נסעו אחר דגלו של ראובן, כדי שיקימו בני מררי ובני גרשון את המשכן משום כבודו של ארון הקודש שיכניסוהו בני קהת מיד, שלא יסמכוהו בשרה, ונס

את המשכן עד בואם (ממנו יבא), וכיון שהיו מעמידין את המשכן היו מעמידים כל אחד ואחד במקומו, וענני כבוד עומדין על גביהם, זו היתה גדולה ביד משה, שלא היה ענן כבוד השכינה יורד למשכן, עד שהיה משה אומר שובה ה' רבבות אלפי ישראל (שם לו), וענני כבוד היו מקיפין אותן, (קב) ורוח הקדש אומרת על ידי שלמה יפה את רעיתי כתרצה (שם לו), מהו כתרצה, שאני מתרצה לכם: (קב) ד"א כתרצה, כשם שאתם מתרצין לי בקרבנות, שנאמר ותרצה לו לכפר עליו (ויקרא לו), נאווה בירושלים, (שם לו), (קב) כאותן מלאכי השרת שהן יראים ומושלמים לי, איומה כנגדלות (שם), כדגלים שנתתי לך, ודוד רואה ואומר לא עשה כן לכל גוי (תהלים קמ"ב), אלא לעמו: [יד] איש על דגלו באותות (קב) וז"ה ימצאנו בארץ מדבר (דברים לו), מציאה גדולה מצא הקב"ה את ישראל (קב) כאדם שהוא מהלך במדבר והוא מוצא שם ענבים, כך מוצא הקב"ה את ישראל, שנאמר כענבים במדבר [מצאתי ישראל] (הושע ט'), לכך נאמר ימצאנו בארץ מדבר, מדבר היה העולם עד שלא יצאו ישראל ממצרים, ובתחו ילל ושימון (דברים לו), (קב) תורו ויללה היה העולם עד שלא קיבלו ישראל את התורה, (לא עשה אלא) כיון שיצאו ישראל ממצרים וקיבלו את התורה (קב) האיר העולם, שנאמר כי נר מצוה ותורה אור (משלי לו), [יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו] (דברים לו), מהו יסובבנהו, שהקיפין בענני כבוד, יבוננהו שהבינים דברי תורה, יצרנהו אשרי האזנים ששמעו, עד היכן חיבבן, עד היכן שמרן, עד היכן נצרון כביכול עד כאישון עינו, ראה היכן חיבבן ושמרן ונצרון, שנאמר הקב"ה למשה אמור להם שיעשו משכן ואשכון ביניהם, (קל) [כביכול אני מניח את העליונים ניווד ושוכן ביניהם], ולא עוד אלא שאעשה אותם דגלים לשמי, למה שהם בני, שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם (שם לו), והם צבאותי, שנאמר והוצאתי את צבאותי [את עמי בני ישראל] מארץ מצרים (שם לו), וכן הוא אומר דגל מהנה יהודה (תוספתא) לצבאותם (מדרש לו), לפיכך עשה אותם דגלים לשמי, שנאמר איש על דגלו וגו' :

[מו] [איש על דגלו באותות]. (קלא) וז"ה הביאני אל בית היין [ודגלו עלי אהבה] (שם לו), מהו הביאני אל בית היין, כיון שנגלה הקב"ה על הר סיני (קלב) ירדו עמו עשרים ושנים אלף מרכבות של מלאכים, שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנים (תהלים ס"ה), (קלב) והיו כולם עשויים דגלים, לכך נאמר דגול מרבבה

הערות ותקונים

וגם שהיו כה"ם ויהי קשה להם לישא על תפיסון עם השלחן ומזורה ומזנה הקמורה עד שיקמו בני גרשון את המשכן. והא דכתיב וישאו בני קהת וגו' עד ויקמו את המשכן עד בואם, ללדדן וכתב, חלחל המקרא מדבר בבני קהת, וסומו בבני גרשון, פירוש ויקמו את המשכן מדבר בבני גרשון ובני מררי ס' עד בואם חוזר ומדבר בבני קהת, ע"כ. וכן מובא ברפ"ט ע"כ נפ' בהעלתך י' כ"א, ע"כ. ומסיים זה משמעות הכהנו ושיקמו מקימו המשכן ואחר עד פרס בואם של בני קהת. וגם בהנחומא הגדפם הטעמא כמו בכ"י שלפנינו. ובכ"י ה' של אקספארד הני' והיו בני קהת ובני לוי מעמידין את המשכן קודם לכל המחנות עד שלא היו נאלי בני גרשון שנאמר ויקמו את המשכן עד בואם, ויקמו את המשכן אלו בני קהת, עד בואם אלו בני גרשון: (קב) ורוח הקדש אומרת על ידי שלמה, במדרש במ"ד פ"ב אות ה' החל בזה מאמר חדש, וכן יחלף שם: ד"א איש על דגלו כה"ד יפה את רעיתי, וגם בגדפם סוף אות פ"ב הוא מאמר אחד עם המאמר שלפניו כמו לפנינו בכ"י: (קב) ד"א כתרצה, במ"ד שם, ומובא בילקוט במדבר שם בשם התנחומא, וכן בילקוט שה"ס רמז תתקצ"ב במאמר יפה את רעיתי ג"כ בשם התנחומא, ונראה גם במדרש חיות פ"ו: (קב) כאלו מלאכי השרת כן יראים ומושלמים, ודורס ירושלמי וספירין ירא ושלם: (קב) וז"ה ימצאנו בארץ מדבר במדבר רמז תרפ"ו בשם התנחומא, והיון ברמז תרפ"ד מובא גם על זה, וכן מובא גם במדרש במ"ד פ"ב אות ו': (קב) כאדם שהוא מהלך במדבר וכו' כך מלא הקב"ה את ישראל, שנאמר במדרש במ"ד מן את ישראל עד את ישראל: (קב) חו ויללה היה העולם, במ"ד בשמות תורה ויללה, ל"ל ויללה: (קב) האיר את העולם, שנאמר כי נר מצוה ותורה אור, זה בשם במ"ד ויש להשלים ע"פ התנחומא, וכן מובא לנכון בילקוט שם ובכל הכ"י: (קל) כביכול אני מניח את העליונים, הוספתי כמו שהוא לנכון בכ"י רח"ס וכו' מיכנעו וכו' ספרדי, וכן נוסף בלד הכ"י מרומי, וז"ה בגדפם ובמדרש במ"ד, וחסר גם בילקוט: (קלא) וז"ה הביאני אל בית היין, מובא בילקוט במדבר רמז תרפ"ו בשם התנחומא, ומובא במדרש במ"ד פ"ב בלמנע אות ג' המתחיל ד"א הביאני אל בית היין: (קלב) ירדו עמו עשרים ושנים אלף מרכבות, פסיקתא פסקא שהלוי (קד) ק"ו ע"כ) ופסיקתא רבתי פכ"א. ועיין ב"ר פט"ה ושם"ר פכ"ט: (קלב) והיו כולם עשויין דגלים, בגדפם בגדפם

(ש"ס ט'), כיון שראו אותם ישראל שהם עשויים דגלים דגלים, היו מתאווים לדגלים, (קלד) אמרו ולואי אנו נעשים דגלים כמותם, לכך נאמר הביאני אל בית היין [ודגלו עלי אהבה], בית היין זה סיני, שבו ניתנה תורה, [שנמשלה ביין], שנאמר ושתו ביין מסכתי (מש"ס ט'), הוי הביאני אל בית היין, זה סיני, ודגלו עלי אהבה, אמרו ולואי הוא מדגיל עלי אהבה, וכן הוא אומר נרננה בישועתך ובשם אלהינו נדגול (תהלים כו), אמר להם הקב"ה נתאוותם לדגלים, חייכם שאני עושה שאתכם, שנאמר ימלא ה' כל משאלותיך (ש"ס), מיד הודיע הקב"ה את אהבתו לישראל ואמר למשה לך עשה אותם דגלים כמו שנתאו:

[טז] איש על דגלו באותות וגו'. מנגד סביב לאהל מועד יחנו]. מהו (קלה) מנגד, אמר ר' יצחק מרחוק מיל, אמר הקב"ה יהיו ישראל רחוקים מן הארון אלפים אמה, שנאמר אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה וגו' (וישע"ג ד), ומשה ואהרן יהיו סמוכים לו, שנאמר והחונים לפני המשכן [קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו וגו' (מדרג ג נח), למה היה משה ואהרן סמוכים לו, אלא אמר הקב"ה אם כעסתי על בני, יהיו עושים פשרה ביני ובין בני, לכך היו סמוכים לו. אבל השבטים מנגד סביב לאהל מועד יחנו: ד"א והחונים קדמה מזרחה, (קלו) אתה מוצא בכל מקום יהודה קודם לדגלים, שנאמר והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה (ש"ס ג), הרי לחנייה, לנביעה מנין, (קלו) שנאמר (ונסע) [ויסע] דגל מחנה [בני] יהודה (ש"ס יי), לקרבנות מנין, שנאמר ויהי המקריב ביום הראשון [וגו'] [נחשון בן עמינדב למטה יהודה] (ש"ס יז). מנין למלחמה, [שנאמר] מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם בו, ויאמר ה' יהודה יעלה (שפיע"ס א ב), ואף כשיבוא המבשר יהודה מתבשר תחלה, שנאמר הנה על ההרים רגלי מבשר [משמיע שלום] חגי יהודה חניך שלמי נדריך (נח"ס ד א). (קלה) אמר להם הקב"ה בעולם הזה עשיתי אתכם דגלים, שנאמר איש על דגלו וגו', ולעולם הבא בזכות הדגלים אני (מדגל) [מדלג] וגואל אתכם, שנאמר קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים וגו' (ש"ס ג ט):

[יז] פקוד [את] בני לוי וגו' (מדרג ג טו). (קלס) זש"ה צדיק כתמר יפרו (תהלים נב ג), (קט) מה התמרה הו' צלה רחוק, כך מתן שכרן של צדיקים רחוק, מה

הערות ותקונים

נדפסו קאנטאטיונאל ודפוס ווייניץ חסר שורה, והוסף לנכון המדפיס ממאמנו המלות, לך נאמר דגול מרצבה כיון שראו אותם ישראל שהיו עשויים דגלים: (קלד) אמרו ולואי הו' הוא מדגיל, נמדרש ב"ר שם חילוני ז"ל הלואי הו' ולואי, גם ש' נחקק שם מדגיל במקום מדגיל, וגם נדפס בטעות מדרש: (קלה) מנגד, מרחוק מיל, לזה המאמר כיון רש"י נמדרש ב' (קלו) אתה מוצא בכל מקום יהודה קודם לדגלים, מוצא בילקוט נחום רמז תקס"א בשם התנחומא: (קלו) שנאמר ונסע דגל מחנה יהודה, וכן הוא בכל הכ"ו וגם נדפס ובילקוט, והקנה ויסע דגל מחנה בני יהודה: (קלד) אמר להם הקב"ה, כל"ה רומי ורח"ס ומינכען הנוסחא ד"א איש על דגלו באותות וגו' אמר ר' לוי עד שכן כסיני נחלחו לדגלים שראו למלאכי השרת עשויים דגלים, אמר להם אלהים נחלחיתם לדגלים חייכם שאני עושה אתכם דגלים בעולם הזה ובעולם הבא, בעולם הזה איש על דגלו באותות וגו', אבל לעולם הבא כשאנחנו נלחם אתכם בזכות הדגלים אני ממלג עולאמר קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקדן על הנצטות. ובגדפס וכו' ספרדי הוא כמו לפנינו רק נוסף ומדלג על הקץ בזכות האבות שנקראו הרים: (קלס) זש"ה לדיק כתמר יפרח, מוצא בילקוט במדבר רמז חר"ע בשם התנחומא, וכן מוצא במדרש ב"ר ר"ס פ"ג ובגדפס אות ט"ו, ועיין הענין דף כ"ה, ב"ר פמ"א, שו"ס ממוזר ז"צ, והתנחומא פ' לך: (קב) מה התמרה הו' עושה תמרים ועושה טבלות, וכו' בכל הכ"ו גם נדפס, נדפסו קאנטאטיונאל ודפוס ווייניץ בשם שורה שלימה מן המעתיק הראשון, וכו"ל שם, מה התמרה הו' עושה תמרים [ועושה טבלות, כך ישראל יש בן בני תורה ויש בן עמי הארץ, מה תמרה זו יש בן טבלות שאין נכנסים לאור, ועושה תמרים] והם נכנסים לאור כך ישראל וכו'. והוסף לנכון גם המדפיס ממאמנו, ולולא במדרש ב"ר מ"ר אלשון משונה מאת מגיה אחד, מה התמר הזה עושה תמרים רעובים נקלוסן טבלות ועושה סולין כך הם ישראל יש בהם בני תורה ויש בהם עמי הארץ ויש בהם גורים, כל משין יראה שהיו רק כוספה חילוני, על עושה תמרים הוסף, רעובים נקלוסן" גם על ועושה טבלות הוסף, סולין" ונשתבש הלשון טבלות ועושה סולין, וזה הוסף מגיה אחד מן מדרש שו"ס ממוזר ז"צ, כי כך איתא שם, מה התמרה הו' עושה תמרים רעובים מקולסין [ז"ל נקלוסין] ועושה סולין כו'. ומן המאמר הזה הוסף אל תוך דברי המדרש, וגם זאת הוסף המגיה הזה במאמר שפסיו: כך מתן שכרן של צדיקים רחוק, והוסף המלות, ע"ד לעולם הבא" כמו שכתב במדרש שו"ס. ופי' טבלות מבוחר בנמרץ ברכות מ', חד אמר בושאל כומרא, וחד אמר תמרה דזיקא,

התמרה הוּ (קמא) עושה תמרים ועושה נובלות, כך הן ישראל יש בהן בני תורה ויש בהן עמי הארץ, מה התמרה הוּ יש בהן נובלות שאינן נכנסים לאוצר, ועושה תמרים והן נכנסין לאוצר, כך ישראל כשהיו במדבר, מהן נכנסו לארץ ישראל, ומהן לא נכנסו: ד"א צדיק כתמר יפריח. (קמב) מה התמרה הוּ אם נקצצה או נעקרה, אין עולה תחתיה אחרת, וכן הארץ כשהיא נעקרת או נקצצת אינו מחליף, לכך נמשלו הצדיקים בתמר ובארו: (ד"א) צדיק כתמר יפריח. (קמג) מה התמרה הוּ עושה תמרים ועושה קוצים, כל מי שמבקש (קמד) לגנוב התמרים, הקוצים שולטים בו, כך הצדיקים כל מי שאינו משמר נפשו מהם לוקח, למה (קמה) שנשיכתו נשיכת שועל, ועקיצתו עקיצת עקרב, ולחישתו לחישת שרף, ואף כל דבריהם כנחלי אש: (קמו) [ד"א] צדיק כתמר יפריח. מדבר בשבטו של לוי, (קמז) שהפרישן הקב"ה במעשיהם הטובים, מה כתיב אחריו, שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו ופירותו (תהלים צג יד), (קמח) ללמדך שלא היו זווים מבית המקדש, שנאמר עיני בנאמני ארץ [לשבת עמדי הולך בדרך תמים הוא ישרתני] (שם קא ו), לכך נאמר שתולים בבית ה', שלא היתה עזרה חסירה מהם, שנאמר בחצרות אלהינו ופירותו, מהו בחצרות, וז"ל אשרי תבחר ותקרב [ישכן הצריך גשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך] (שם סה ט), אמר הקב"ה הואיל והם (קמט) לניזונותי לך וספור אותם, לכך נאמר פקוד את בני לוי וגו':

[ית] פקוד את בני לוי. (קנ) וז"ל אלהים מושיב יחידים ביתה (תהלים סח ו),

הערות ותקונים

פי' א' תמרים שאינם מתבשלים לעולם, וב' תמרים שנופלים ע"י הרוח: ופי' נקלסין תמרים חשובים, עיין מוספי ערך נקלס. ופי' סילין, קוצים: (קמא) עושה תמרים, מכאן עד ועושה תמרים שלאחריו חסר בנדרים בדרום קאשטאטאניא ודרום וויניא ונס בילקוט שם, וחסר שורה שלימה, וכו' מה התמרה הוּ עושה תמרים [ועושה נובלות כך הן ישראל יש בהן בני תורה ויש בהן עמי הארץ, מה התמרה הוּ יש בהן נובלות שאינן נכנסין לאוצר ועושה תמרים] והן נכנסין לאוצר. והמדפיס ממאטאנוב הוסיף את הנחסר: (קמב) ד"ל מה התמרה אם נקצצה, זה נשמת במדרש במ"ד, מן ד"ל עד ד"ל השני, ומנא בנדרים, ובכ"ה ה' של אקספארד ליחא הסיום, וכך הארץ כשהיא נקצצת או נעקרת אינו מחליף לפיכך נמשלו הצדיקים לתמרה ולארו. רק הגי' שם מה התמרה הוּ אם נקצצה או נעקרה אין עולה תחתיה אחרת עד כמה שנים כך הצדיקים כשנפטר לדיק אחד, אין בא אחר כמותו עד אחר כמה שנים. וזה נמנא גם בתנחומא בנדרים פי' לך סוף אות ב' ע"ש ועיין גם בב"ר פנ"א אות ב'. ובעל אות אמת הגיה וכך הארץ כשהיא נקצצת או נעקרת אינו מחליף [כך הצדיקים אין להם חלופים בשעת שמתים שנאמר והכחמה מאין תמנא וגו'] לפיכך נמשלים הצדיקים לתמרה ולארו. וזה הוסיף מן ב"ר ששאלה שם מה התמרה אם נעקרה אין לה חלופים כך הם הצדיקים אין להם חלופים בשעת שמתים שנאמר והכחמה מאין תמנא וגו' זה מקום צינה: (קמג) מה התמרה הוּ עושה תמרים, זה נמנא במדרש במ"ד: (קמר) לגנוב התמרים, וכו' בכל הכ"ו וגם בילקוט ובנדרים, ובמדרש במ"ד לגנוב: (קמה) שנשיכתו נשיכת שועל, אבות פ"ב: (קמו) ד"ל צדיק כתמר יפריח מדבר בשבטו של לוי, לפני זה נמנא במדרש במ"ד פ"ב הוסיף המתחלת ד"ל מה תמרה זו אין בה פסולת ט' עד ד"ל צדיק כתמר יפריח מדבר בשבטו של לוי, וכל הוסיף היא הוסיף מניח אחד או המסדר בעצמו מן מדרש שוחר סוב מוזמר ז"ב, ועיין גם במדרש ב"ר ריש פמ"א, זה מה שהביא במדרש במ"ד שם, וכל הענין כוונתו וכל הענין כוונתו במדרש שו"ס תמנא שם במקומו במוזמר ז"ב. ובמדרש אמר ר' תנחומא מעשה בתמרה, וכו' בב"ר שם, ובש"ס איחא אמרו רבותינו מעשה בתמרה, במדרש שלשת אבנון, ובש"ס בשעת אבוכולין, ופי' אבנון מלשון אבניו שגי' פי' פריה, והבטין שז"ל אלבנון, כמו שהראה במדרש חזית פסוק אמרתי אעלה בתמר, הדא תמרה לא פחיתא דלא עבדא מן ג' (אילנין) אלבנין, אבון בר חסדא אמר באתרין טוהין לאלבניא קאטביה, ועיין בזה מה שהעיר בצדק הרב הגדול מהר"ם ד"ר קאהוט בספר ערוך השלם ערך אלבניא: (קמז) שהפרישן הקב"ה במעשיהם הטובים, בנדרים אות ס"ו הוסיף המדפיס ממאטאנוב, ולמה נמשלה לתמר לומר לך מה תמר אין לו אלא לב אחד כך שגג לו אין לו אלא לב אחד להקב"ה שנאמר ויאמר משה מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי (שמות צב). וזה ליחא בדרום קאשטאטאניא ודרום וויניא ונס בילקוט שם, וכו' של אקספארד. גם במדרש במ"ד פ"א אות י' יש נמאמר הוּ הוסיף לדברים, מדבר בשבטו של לוי שהיו צדיקים והפריחו מעשים טובים צעת שעשו ישראל העגל שנאמר ויאספו אליו כל בני לוי ט'. ובכ"ה מיכנען קר המעתיק והציג, ד"ל צדיק כתמר יפריח כדליחא בתנחומא ואח"כ מתחיל פקוד את בני לוי וז"ל אלהים מושיב יחידים: (קמח) ללמדך שלא היו זווים, במדרש במ"ד נוסף לפני זה, אמר ר' חנין בן מוי עד ששם שתולים הם בבית ה' אלו התינוקות שהם בבית הכספר, ד"ל שתולים בבית ה' שלא היו זווים, וזה נוסף במדרש שו"ס ממדור ז"ב, גם הסיום במדרש במ"ד שם בחצרות אלהינו ופירותו אלו הסירות הוא משו"ס שם: (קמט) לניזונותי, מלך יוגית ורומית Legion (רמניאטט): (קנ) וז"ל מושיב יחידים ביתה

(קנא) שאלה מפרונא אחת את ר' יוסי בן חלפתא לכמה ימים ברא הקב"ה את העולם, אמר לה לששת ימים, שנאמר כי ששת ימים עשה ה' (שמות לא ח), אמרה לו ומשנברא העולם מה הוא עושה, יושב ומוזוג ויוזגים, גזור גזירות, ואומר פלוני ישא פלונית, שנאמר אלהים מושיב יחידים ביתה, מי היה זה, (קנא) זה עמרם ויוכבד אשתו, שבזכותם הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים, שהיו משועבדים במצרים ובלבנים, מה עשה הקב"ה, ויוזג את יוכבד לעמרם, כדי להעמיד מהם גואל לישראל, ולהעמיד מהם כהנים גדולים, לכך נאמר אלהים מושיב יחידים ביתה, אמר הקב"ה הואיל והשבט הזה למוד הוא להיות מעמידים גואלים, לך וספור אותם פקוד את בני לוי :

[יט] (קנא) ד"א פקוד את בני לוי. ובמקום אחר כתיב אך את משה לוי לא תפקוד ואת ראשם לא תשא וגו' (במדבר א מט), אלא אמר הקב"ה הואיל והם נתנו את נפשם עלי, לך ספור אותם לבדם, ואימתי נתנו נפשם על הקב"ה, בשעה שעשו ישראל אותו מעשה, שנאמר ויעמוד משה בשער המהבה [ויואמר מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי] (שמות לג טו), א"ל הקב"ה למשה (קנא) הואיל והן עומדין במומיהן, לך ספור אותם, פקוד את בני לוי. ר' יהודה בר שלום אומר (קנא) למוד הוא השבט הזה, להיות מונה אותו הקב"ה בכל מקום עד שהן קטנים, סנין שבשעה שאמר הקב"ה ליעקב שירד למצרים, אותה שעה סיפר את ישראל ובניו ונמצאו כולם ששים וששה, [שנאמר (ו)כל הנפש וגו' ששים ושש (בראשית מו כו)], ושני בניו של יוסף ויוסף, הרי שבעים חסר אחד, והוא אומר כל הנפש לביית יעקב הבאה מצרימה שבעים (סע סע כו), (קנא) אמר רבי לוי אומר רבי שמואל בר נחמן למוד הוא השבט הזה שהקב"ה מונה אותן עד שהן במעי אמן, (קנא) אמר רבי ברכיה (הכהן רבי)

הערות ותקונים

ביתא שאלה מפרונא אחת, מוצא בילקוט במדבר רמז תר"ל בשם התנחומא, וקצר בלשון והלני מלת "וכו". וכו"ה גם בנדפס אות פ"ו, והמדפיס דפוס מאנקובא השמיים חיוה דברים מן המאמר אחר המלות בכמה ימים הלני, וכו' לעיל דף י"ז. וכן המדפיס מווירונא פראנקפורט מאשפרדס הדפיסו כן והלני, "לעיל דף י"ז" אף כי לא נדפס התנחומא דף על דף ומשונים הדפיס וז מוז, רק המדפיס הלכו אחריו כעורים בלשנה וכוון בדף י"ז לסוף פ' ושלח. ובדפוסים אחרונים הלני סדר כי תשא סי' ה". אולם בדפוס ראשון דפוס קאספאטניא ודפוס וויניציא וכו"ה של אקספארד כתוב פה כמו שהיה בתנחומא כ"ל שלט, ובאמת כ"ל של תשא שם הוא בהרחבת דברים, ובעבור חיוה שורות לא היה להמדפיס מאנקובא להשמיים הדברים, והרבה יתשנו כי הוא מן מסדר בעצמו: (קנא) שאלה מפרונא, בכ"ל רומי ורח"ס ומינעטן טופס פה לפני זה "מנין סך שלמה אמר נן נעול אחותי כלה נן נעול מעין החוס, נן נעול אלו בהחלות, נן נעול אלו נשי האלמים, מעין החוס אלו הפניות, אמר להם הקב"ה בזכותם אני גואל את בני הה"ל שליחך פירדם רמונים שלחך שלחך הכי בזכות הנשים מוציא אסירים בזכרות, ואח"כ מתחיל ד"ל אלהים מושיב יחידים ביתא שאלה מפרונא וכו'. והבוסס היה נמנחת במדרש ש"ס ממזר ס"ח וחיות פ"ד וי"ר פל"ב אות ה' ומכילהא בא, וע"ש חיוה שמיים: (קנא) זה עמרם ויוכבד אשתו, לזה כוון בילקוט תהלים רמז תשל"ה מביילהא ותנחומא, וכן מוצא בילקוט במדבר רמז תר"ל בשם התנחומא, אולם במקום הזה הביא כל הלשון ובתהלים רק המלות מה עמרם ויוכבד, והשאר אינו בתנחומא: (קנא) ד"ל פקוד, בילקוט שם בשם תנחומא נשמע מאמר מן לך וספור אותם (סוף אות י"ח) עד לך וספור אותם השני (באות י"ט), ובכ"ל מינעטן לא העתיק במעתיק את המאמר הזה ורשם כדליתא בתנחומא. ופה המקום להעיר בפסיקתא סוף שקלים נמנחת בכ"ל הרשד"ל מאמר אחד המתחיל בספר רומי כתיב פקוד את בני לוי, והעירתי שם בהערה קט"ל שאלה בכ"ל רמולי וכ"ל אקספארד, ופה נראה צורך שהסופר מעתיק אחד אל הפסיקתא מן התנחומא ל"ל אשר נמנח בדומי ורשם, בספר רומי: (קנא) הואיל והם מעמידים במומיהן, זה נשמע בנדפס, ובכ"ל רומי והם עומדין בחומיהן, ובכ"ל רח"ס וזה עומדים בלדקס, והטפסח שלפניו נכונה וז"ל במומיהן, ופי' בנעוטהם, ועיין מה שהעירתי בפסיקתא פסקא בחדש השלישי בערב קמ"ה: (קנא) למוד הוא השבט, מוצא בילקוט במדבר בשם התנחומא ובילקוט ריש עזרא וחסר שם הלני תנחומא, ועיין צ"ר פל"ד, וכן מוצא במדרש צמ"ר פ"ג סוף אות ה' ועיין גם במדרש שו"ס ממזר צ"ב: (קנא) אמר ר' לוי אמר ר' שמואל בר נחמן, במדרש צמ"ר בטעות ח"ר שמעון בר נחמן וצ"ל אמר ר' לוי בשם ר' שמואל בר נחמן, בפסיקתא פ' שקלים ואל אמר ר' לוי בשם ר' שמואל בר נחמן ויכבד נמנית במי אלה וכן בעולי גולה ביקשו כ"ל שמעון בר נחמן שאל מלא שלימין וגמלא מספר גנוי (עזרא ב ב) עמם, מהו מספר גנוי שנמנה במעי אמו, לפי שלמוד הקב"ה להיות מונה השבט היה במעי אמו, עיין בטהרותי שם, והמאמר הזה נשמע בתנחומא, והיה לנכון לפני בעל הילקוט בתנחומא כמו שהביא בעזרא רמז אלף ס"ו: (קנא) אמר ר' ברכיה הכהן צרי, כ"ה בכ"ל רומי וכ"ל רח"ס ובמ"ר, אבל בפסיקתא

(קנח) השרף הזה אינו מספיק לצאת עד שמספיגין אותו, כך יוכבד היתה אמה מעוברת מכנה, והיתה במעי אמה, וגמנה עליה. אמר ריש לקיש עד שאמה נכנסת בפתח מצרים ילדה אותה, לכך נאמר בשבעים נפש, ואף בני בניה אמר הקב"ה למשה כל זכר מן חדש ומעלה [תפקדם] (במדבר ג טו), א"ל משה יכול אני להיות עומד ומסבב בחצרותיהם ובתוך בתיהם ולספור כל אחד ואחד מהם, שאתה אומר כל זכר מן חדש ומעלה, א"ל הקב"ה למשה את עשה את שלך ואני עושה את שלי, (קנח) אמר ר' יהודה הלוי בר שלום היה משה הולך ועומד על פתח האהל והשכינה מקומת ואומרת לו חמשה תינוקות יש באהל הזה, עשרה תינוקות יש באהל הזה, מנין שנאמר ויפקוד אותם משה על פי ה' כאשר צוה (שם שם טו), כשם שהשכינה אומרת לו:

[ב] פקוד את בני לוי (שם שם טו). (קס) השבט הזה היה חביב לפני הקב"ה ביותר, ולמה מכל השבטים לא נבחר אלא השבט הזה, שנאמר ובחר אותם [מכל שבטי ישראל לי לכהן וגו'] (ש"א ד כח), כיצד ברא לו הקב"ה ימים ובחר לו אחד מהם, שנאמר ימים יוצרו (קסא) ולו אחד בהם (תהלים קלג טו), ואיזה הוא, אמר ר' לוי זה יום השבת. (קסב) ברא שנים ובידר לו אחד מהם, זו שביעית, שנאמר ושבתה הארץ שבת לה' (ויקרא כג ג). (קסג) ברא שבועים ובידר לו אחד מהם, זה הוי"ב, שנאמר וקדשתם את שנת החמישים שנה (שם שם י). ברא ארצות ובחר לו אחד מהם ארץ ישראל, שנאמר ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה [תמיד עיני ה' אלהיך בה] (דברים יא יב), (קסד) [וכך הקב"ה קורא אותה ארצו שנאמר ואת (ארצו) [ארצ'י] חלקו] (יהל ד ג). ברא ריקיעים ובחר לו אחד מהם זה ערבות, שנאמר סולו לרובב בערבות ביה שמו (תהלים סח סה). ברא אומות ובחר לו אחד מהן זה ישראל, שנאמר כך בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגולה (דברים יו י), (קסה) גוי בשר ואתה בשר, ובך בחר ה' אלהיך וגו', למה בחר אתכם הקב"ה לפי שאהב אתכם, שנאמר כי מאהבת ה' אתכם (שם שם י). ברא שבטים ובחר לו אחד מהם, זה שבט לוי, שנאמר ובחר אותם [מכל שבטי ישראל וגו'] (ש"א ד כח), לפיכך הוא מחבב אתכם ביותר, ואומר למשה בכל פעם פקוד את בני לוי. [כל זכר]. למה אמר כל זכר, ולא מזכיר שם נקבה, מפני שכבודו של אלהים עולה מן הזכרים, כל זכר, אמר דוד

הערות ותקונים

סס וצנדפס וצילקוס מוצא ר' ברכיה הכהן וליחא למלת "ברצ"י: (קנח) השרף הזה, כן הוא נב"ר גם ככל הכ"י, ובתנחומא נדפסם בדפוס קאנטאטאניא ודפוס וויניציא הכ"י. כמעות השכם הזה, והלוי המדפס דפוס מאטנובה "ס"א השרף" והיא העיקרית, ופירושו הוא כשרף הטופף מעלי הקסוף וצנדה החלו נלחט מן העץ ממחרים לקבלו כספוג לכל חלך טפה אחת לאבדון מרוב יקרו (קנח) אמר ר' יהודה הלוי בר שלום, צילקוס במדבר הלוי פה רמו תרצ"א כמעות, כי הוא מאמר אחד עם מה שלפניו, וראוי להציג ראש הרמו השכם הזה הוא חניב לפני הקב"ה: (קס) השכם הזה, מוצא ג"כ במדרש במ"ר פ"ג אות ח': (קסא) ולו אחד, כן הוא לפי הקרי, ולזה כיון רש"י בפירושו לתהלים שם ימים יוצרו הראהו ימים העתידים להכרזות ולחלק ובידר אחד את יום השבת: (קסב) נרא שנים וכו', צילקוס במדבר עם רמו תרצ"א חסר שורה וכל' ברא שנים [ובידיך] לו אחד מהם [זו שביעית שנלמדה הארץ שבת לה', ברא שבועים ובידר לו אחד מהם זה היו"ב] שנאמר וקדשתם את שנת החמישים שנה והשמיט מן אחד מהם עד אחד מהם: (קסג) ברא שבועים, בדפוס ראשון דפוס קאנטאטאניא חסר דף שלם, כי נשמט דף אחד ככ"י שהיה לפניו, ואח"כ נדפס כן עם החסרון בדפוס וויניציא, אולם המדפס ממאטנובה הוסיף את החסר על פי כ"י אחד מתנחומא שהיה לפניו, וכן מוצא לנכון גם ככ"י ה' של אקספארד (שהוא קובץ מן התנחומא אשר כעת נדפס), לכן אין זה רק היה חסר לפני המדפס מקאנטאטאניא דף אחד ככ"י שהיה לפניו, והנה חסר היה כל המאמר מן ובידר לו אחד, והמלות ברא שבועים היו עוד בסוף הדף האחרון, והדף שלאחריו היה מתחיל וישראל ברכים הם שנאמר ועמך כולם צדיקים, והוא נדפס סוף אות י"ט ולפניו סוף אות כ"ב, במקום לפניו אצל ישראל צדיקים הם, שיה כתוב לפניו אצל ישראל ברכים הם, וכל המאמר באמצע חסר, והמדפס מוויניציא בראוהו המלות ברא שבועים ולא ידע הכוונה, כי היה חסר מה שנאמר לאחריו, תקן מסבב ברא שבועים אומות וישראל ברכים הם, ובאמת צ"ל ברא שבועים. וכל השאר חסר, ונשאר רק סוף המאמר ר"ל כי הכל הדף שלאחריו וישראל ברכים הם שנאמר ועמך כולם צדיקים כו' עד סוף אות י"ט נדפס, וכ"ל עד סוף אות כ"ב, שיה לכהן בסוף (קסד) וכך הקב"ה קורא אותה ארצי, הוספתי ע"פ כ"י רומי ורח"ס, וכ"ל שיה לכהן בסוף הערה קס"א: (קסה) גוי בשר ואתה בשר, הכוונה הוא חסר צילקוס וכו' במדרש במ"ר, ובהוספת המאטנובי נדפס: (קסה) גוי בשר ואתה בשר, הכוונה הוא חסר צילקוס גם ככ"י רומי וככ"י ססרדי, ושם הנידפס למה שישראל נבחרו מכל אומות העולם, וגמלא נב"ר רח"ס וכן

הנה נחלת ה' בנים שִׁכְר פִּרִי הַבֶּטֶן (הַפֶּלִיס קִפּוֹ 2), [נחלת ה' בנים] אֵלֹי הַזְכִּירִים, [שִׁכְר פִּרִי הַבֶּטֶן] וְאִם בָּאוּ הַנִּקְבוֹת אִף הֵם שִׁכְר, וְלִמָּה פוֹקֵד אוֹתָם כָּל פַּעַם וּפַעַם, שֶׁהֵם מִכְמִים שֵׁלִי, וְהַמֶּלֶךְ שֹׂמֵחַ בְּמִכְמִים שֵׁלֹו הִרְבֵּה. (קִסוֹ) וְאַתָּה מוֹצֵא שָׁכֵל שְׁבִטּוֹ שֶׁל לִי הוּא מִמוּעָם, וְלִמָּה הִיָּה מִמוּעָמִין, שֶׁהִיוּ רֹאִין אֶת הַשְּׂכִינָה, וְאִף כִּשְׁעָלִי יִשְׂרָאֵל מִן הַגּוֹלָה לֹא מִצָּאוֹ מִדֶּן שֶׁהִיוּ מוּעָמִין, שֶׁנֶּאֱמַר וְאִינָהּ בָּעַם וּבִכְנָהִים וּמִבְנֵי לִי לֹא מִצָּאתִי שֵׁם (פֶּסֶחַ כ"ו ט), אִמֵּר הַקֹּב"ה בְּעוֹלָם הָיָה מִתְכַּלֵּין עַל שֶׁהִיוּ רֹאִין אֶת כְּבוֹדִי, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחִי (שְׁמוֹת ל"ג כ'), אֲבָל לְעוֹלָם הָבָא כִּשְׁאֲחֻזִּיר שְׂכִינָתִי לְצִיּוֹן, אֲנִי נִגְלָה בְּכַבֹּדִי עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְרוֹאִים אוֹתִי וְחִיִּים לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי עֵין בְּעֵין יִרְאוּ (יִשְׁעִיהַ כ"ח ט), וְלֹא עוֹד אֵילָּא מִירְאִים אֶת כְּבוֹדִי זֶה לֹוֹה בְּאֻצְעֵי, וְאוֹמְרִים כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ (הַפֶּלִיס מ"ח טו), וְאוֹמֵר בְּיוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִינֵנוּ לוֹ (וְיוֹשִׁיעֵנוּ) זֶה ה' קִינֵנוּ לוֹ נִגְלָה וְנִשְׁמַחָה בִּישׁוּעָתִי (יִשְׁעִיהַ כ"ח ט):

[כא] ויאמר ה' אל משה פקוד כל [בכור] זכר וגו' (מגדל 2 ח.) (קסז) ילמדנו רבינו תינוק (קסה) שגולד לשמונה חדשים מחללין עליו את השבת, (קסט) כך שנו רבותינו תינוק שגולד לשמונה חדשים אין מחללין עליו את השבת, ואין חותכין את סיבורו, ואין שומנין את שלייתו, ואין מטלטלין אותו ממקום למקום, אבל אמו גוחה עליו ומניקתו, והמטלטלו בשבת כאילו מטלטל את האבן, (קע) ספק בן שמונה, ספק בן שבעה, אין מחללין עליו את השבת, ואין חותכין את סיבורו, ואין שומנין את שלייתו, ואין מטלטלין אותו ממקום למקום, ואם דבר ברור הוא שהוא בן שבעה, מחללין עליו את השבת, וחותכין את סיבורו, ושומנין את שלייתו, ומטלטלין אותו ממקום למקום, ולמה מחללין את השבת על ילוד שגולד לשבעה, לפי שהוא של חיים, אבל הנולד לשמונה אינו לחדשיו, ואינו של חיים, לכך אין מחללין עליו את השבת, (*קע) שאילו לר' אבהו מנין לנולד בן שבעה שהוא חי, אמר להם בלשון יוונית זיטא איפטא איטא אקמו, ואיזהו בן שמונה, כל שאין שערו וצפורנו גמורין, (קעא) רשב"ג אומר כל שאינו

הערות ותקונים

גדפם שהוסיף המדפיס ממאטובה, ושם הגי' גוי כשר וזה כשר, וז"ל גוי כשר וזה כשר: (קסו) וזה
מואל של שבו של לוי כ', מוצא בליקוס ישעיה רמו רל"ה וזילקוס ירמיה רמו תשנ"ו בשם התמומה:
(קסז) ילמדנו רבינו, מוצא בליקוס רמו תתנ"ב בשם התמומה וטוסף מהמדפיס ממאטובה אל הדפסם (עין
הערה קס"ה), ומוצא במדרש במ"ד פ"ד אות ג', ובסם לא הביא המסדר השאלה בהלכה ילמדנו רבינו, רק
התחיל תנין תמן: (קסח) שולד לשמונה חדשים, גדרפם (שהוסיף המדפיס ממאטובה) נעטות לששה חדשים,
וזה תקן המדפיס ע"פ הליקוס וגם שם נעטות, ושים לכוין בליקוס שם כך שזו רבוחיתו חיתוק שולד לשמונה
חדשים, וגם כזאל הביא המדפיס ממאטובה נעטות כך שזו רבוחיתו חיתוק שולד לששה חדשים: (קסח) כך
שזו רבוחיתו, חוספתא שבת פס"ו, שבת דף קל"ה ע"א: (קע) ססק בן שמונה ססק בן שבעה, כן יש להגיה
במדרש במ"ד: ("קע) שאלו לר' אבהו כו', אמר להן בנ"י יוצא איפסא איפא אקפו, וזכורלמי יבמות פ"ד
ה"ב (דף ה' ע"ד) איפא כך בעון קומי ר' אבהו מניין לכן שבעה שהוא חי אמר להן מידרכון איפא יבא יבא
ממטי' לכוין יוצא אכסא יוצא אכסא, ובנ"י פ"ה אות ג' ופ"ה אות ג' הגי' נכונה יוצא אכסא איפא
אומס', כמו שלפנינו בתמומה, רק במקום אקפו כתבו במדרש אופסא, ולהבין כוונת ר' אבהו אחרת בתולה
הוראת המלות האלה ביונית: יוצא אקסאדא אות הששי בנ"ב יונית ועבריו במספר ז', וגם הוראה אחרת לה
זכ"ה פ' ח'. ופי' אפסא אקסאדא בנ"י שבעה, ובמקום איפא ז"ל תיפסא אקסאדא אות ח' בנ"ב יונית, כמו
שתקן לכוין ידידי הרב הגדול ד"ר קאהוט בערוך השלם, וגם ראש האות ׀ סימן למיתה, בזה"ש המיתה
בנ"י ανατος מחלי זה האות, וזכריו הרינו מלכות השופטים כתבו ח=תיפסא על הכדורים כגלגלים
כשרנו לחייבם במיתה, ופי' אכסו או אקפו אקסאדא בנ"י שמונה, וזהו כוונת ר' אבהו שנתן להם תשובה כי
כן שבעה יחיה בן שמונה ימות בדרשו אות יונית, בזה"ש בזה"ש בזה"ש בזה"ש בזה"ש בזה"ש בזה"ש בזה"ש
דורש מן אות אקסאדא שהיא אות שמיני בנ"ב יונית, וגם נופל על מלה ανατος סימן לחייב מיתה, וזה שיעור
המאמר, אות יוצא שהוא מספר שבעה וגם מורה יחי הוא הסיומן כי בן שבעת חדשים יחיה, ואות תיפסא שהוא אות
שמיני וגם סימן למיתה מראה כי בן ח' חדשים ימות, ועל כל זה העיר בזה"ש הרב בעל ערוך השלם. אולם לדעתי
הגירסא אחיסי אקפו ב"נ נכונה, כי אחיסי הוא במספר שמונה, כמו יפסי הוא במספר ז', ולכן הביא ר' אבהו ב'
אחיות יוצא ואיפא שם בנ"ב יונית זה אחר זה ומוריס במספר שבעה ושמונה. ובתמומה הגדפם בדברים
שהוסיף המדפיס ממאטובה העתיק נעטות אומס ארטון במקום איפא אכסו או אקפו, ובנ"י ה' של אקספארד
לאמר לכוין אוקסא, וזילקוס במדרש שם יוצא איפטיא איפא אופסו ז"ל אוקסו: (קעא) רש"י אומר
תוספתא

הי שלשים יום אינו לחדשיו אלא נפל הוא, (קעב) ובמה סמכה דערו של רבן [שמעון בן] גמליאל לדבר תורה, לפי שאין הבכורות נפדין אלא לאחר שלשים יום, [שנאמר] ופדיו מכן חדש תפדה (במדבר יח טו), (קעג) לפיכך אמר הקב"ה למשה שלא יהו הבכורות נפקדים אלא מכן חדש, מנין ממה שקראו בענין פקוד כל בכור וזכר בבני ישראל מכן חדש וגו': [כב] [פקוד כל בכור וזכר]. (קעד) וז"ה מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך (ישעיה מג ד), אמר הקב"ה ליעקב יעקב הרבה אתה יקר בעיני, למה כביכול שקבעתי (קעה) איקונין שלך בכסא כבודי, ובשמך המלאכים מקלסים אותי, ואומרים ברוך ה' אלהי ישראל (תהלים מא יד), הוי מאשר יקרת בעיני נכבדת: ד"א מאשר יקרת. אמר הקב"ה יעקב יקר אתה בעיני שכביכול (קעו) אני ומלאכי נצבים עליך בשעה שיצאת לפנך ארס ובביתך, שנאמר ויצא יעקב וגו', ויפגע במקום וגו', והנה ה' נצב עליו וגו' (בראשית כח יא ג). אמר ר' הושעיא אשריו לילוד אשה שראה את המלך (קעז) ופמליא שלו נצבים עליו (קעה) ומשמשינו אותו, ומנין בביאתו, שנאמר ויעקב הלך לדרכו ויפגוע בו מלאכי אלהים (שם לג ג), הרי מלאכים, השכינה מנין, וירא אלהים אל יעקב עוד וגו' (שם לה ט), לכך נאמר מאשר יקרת בעיני: [ד"א מאשר יקרת בעיני נכבדת] אמר הקב"ה יקר אתה בעיני, שלכל האומות לא נתתי להם מנין, ולך נתתי מנין, משל למלך בשור ודם שהיו לו גרנות הרבה והיו כולם סנופות ומליאות (קעט) וזנין, ולא היה מדקדק במנין, אבל הגורן הוה חפני יפות הן, לכך אני רוצה לדקדק במנין, כמה כורין הן, כמה שקים יש בה, (קפ) כמה סדות יש בו, כך המלך הוה מלך מלכי המלכים הקב"ה, והגורן זה ישראל, שנאמר מדושתי וכן גרגי (ישעיה כא י), ואומר קדש ישראל לה' [ראשית תבואתה] (ויקרא כג), בן ביתו זה משה, שנאמר [לא כן עבדי משה] בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יו י), א"ל הקב"ה האומות נמשלו כקוצים, שנאמר והיו עמים משרפות סיד קוצים כסוחים (ישעיה לג יב), לפיכך אל תדקדק במנינים, (קפא) אבל ישראל צדיקים הם, שנאמר ועמך

הערות ותקונים

חוספתא שס, וגמרא שנת שס, יצמות ל"ז ע"ב ודף פ' ע"ב וע"ש בתוס' ד"ה כיון: (קעב) ובמה סמכה דעמו של רשב"ג, הם דברי בעל התנחומא, ובנדפס בטעות וכמה וז"ל ובמה: (קעג) לפיכך אמר הקב"ה, עד סוף אות כ"א השמים המדפים ממאסנובה בנדפס, ואולי העתיק כל המאמר מהילקוט שהביא זה בשם התנחומא, וגם שם חסר, וכן חסר בכ"י ספרדי: (קעד) וז"ה מאשר יקרת בעיני, מוצא בילקוט שם רמז תת"צ וגם בילקוט ישעיה רמז שס"ז בשם התנחומא, ומוצא במדרש במ"ד ריש פ"ג, ובכ"י רח"ס השמים המעתיק אמר הקב"ה ליעקב עד אמר הקב"ה ליעקב במאמר שלאחריו, ומוצא לנכון בכ"י רומי: (קעה) איקונין, המאמר הזה מוצא ג"כ בילמדנו במדרש כמו שהצרכה בערוך ספר לקוים שהביא וז"ל בילמדנו פקוד כל בכור וזכר אמר הקב"ה ליעקב הרבה יקר בעיני אתה כביכול שקבעתי את איקונין שלך תחת כסא הכבוד, והמלה ויניח eucaus פ"י אורה ולם ודמות: (קעז) אני ומלאכי נצבים עליך, כן הוא גם בנדפס שהוסיף המדפים ממאסנובה ובילקוט במדרש, אולם בכ"י רומי הגי' אני ומלאכי השרת נעש"ט סנהגוריה שלך, ובכ"י רח"ס סניגוריא, ובילקוט תהלים שם אני ומלאכי נעש"ט פמליא שלך, ובמדרש במ"ד שם אני ומלאכי השרת שני ילאו לקראתך, והנה הגי' סניגוריא ר"ל מליצי פרקליטי יושר ומלמדים זכות, אבל אין להמלה האת שיטות לענין המאמר שכתב, וראיתי בערוך ספר סניגוריא שהביא המאמר הזה בשם בילמדנו, וז"ל בילמדנו פקוד כל בכור וזכר כביכול אני ומלאכי השרת נעש"ט סניגוריא שלך, וכזה פ"י בל"ז eucaus שיירה, ור"ל תורה של הולכי אורח, והוא הוא המאמר שלפנינו רק במקום סניגוריא היתה הנריכא לפניו בילמדנו סיגוריא והיא גי' ישרה וכוונה לענין המאמר: (קעז) ופמליא שלו, פ"י בלשון רומי familia בני ביתו (פמיליאי): (קעה) ומשמשינו אותו, ל"ה גם בכ"י רומי וב"י רח"ס, ובמדרש במ"ד ובילקוט הגי' ומשמרין אותו: (קעט) וזנין, כתב בערוך הם וזעונים שחורים הנמצאים בין החטים, ובכ"י רומי נדפס בל"ז פ"י בלשון אשכנזי רט"ח כוונתו להמלה רט"ח: (קפ) כמה מות, במדרש במ"ד שם כמה מודיאות שם כלי של מדה: (קפא) אבל ישראל צדיקים הם, בכ"י רומי אבל ישראל צדיקים הם כולם חסים הם, ובכ"י רח"ס הגי' כולם חסים בלדוהם, וכן במדרש במ"ד שם כולם אגודיים. ובתנחומא הנדפס שהוסיף המדפים ממאסנובה הציג חסים בדרורים הם, ובעל הילקוט השמים המלות האלה, ואין ספק שז"ל כולם חסים אגודי הם כמו שהביא המערין בערך אגור ופי' מלאכי סולת, כמו זית אגורי (ברכות ל"א ע"א), והרב בעל ערך מלים דף י"ד רלה לפרש חסים אגורי על שם מקום שנקרא Egra ודבריו לחוקים, ואולי אגרו הם מלשון הירושלמי מעשר שני פ"ד ה"א דף ק"ד ע"ד מן החטים על השעורים כו' אפילו מן האגרו וכן השמחית ומן האגרו, ויש נוסחאות האגרו בל"ח, ועיין גם בירושלמי פ"ה ק"ד ק"ד ת"י אגרו, ופי' שם במרחק הפנים, ופי' מין חטים לבנים טובים, וכזו ע"פ זה הירש"א חטים אגודי הם. ובתנחומא דפוס קאנשאטאניא דפוס וויניציא אחר שהסר דף שלם כמו שהעירוני לעיל

כולם צדיקים (ישעיה ס כה), ואומר כולך יפה רעיתי [ומה אין כך] (שם ד י), לכך דקדק במנינם של ישראל, כך עשה משה מנה אותם כמה כורים, שנאמר שאו את ראש ונו' (מדרגה א ב ג). כמה שקים, שנאמר וצבאו ופקודיהם (שם ד ד), כמה סדות, שנאמר פקוד כל בכור זכר :

[כג] ד"א פקוד כל בכור זכר. (קפב) וש"ה ששים המה מלכות ושמינים פילגשים ועלמות אין מספר אחת היא יונתי תמתי ונו' (שם טו ט), (קפג) משל לאחד פרגמטוס שהיה לו אבנים של זכוכית, והיה מוציאן לשוק, ולא היה מבחין במנינם, שלא היה מוציאם במנין, ונכנס להניחו ולא היה מניח במנין, לפי שהיו של זכוכית, לא היה משגיח עליהן, (קפד) והיה לו ליניה אחת של מרגליות נאות, והיה נוטלה ומוציאה במנין ומניחה במנין, כך כביכול אמר הקב"ה לאומות העולם לא נתתי להם מנין, לפי שאינן חשובין לפני כלום, שנאמר כל הנשים כאין נגדו מאפס ותורו נחשבו לו (ישעיה מ י), אבל אתם, בניי אתם, שנאמר העמסים מני בטן הנשואים מני רהם (שם מו ג), לכך אני מונה אתכם בכל שעה, לכך נאמר פקוד כל בכור זכר, (קפה) הוי ששים המה מלכות [ונו'] ועלמות אין מספר אחת היא יונתי תמתי, אלו ישראל :

[כד] (קפו) ד"א פקוד כל בכור זכר. אמר הקב"ה גשביל היבנם של ישראל שניתי סדור של עולם, כיצד כתבתי בתורתך יהיה חמור נפדה בשה, שנאמר ופטר חמור תפדה בשה (שמות לד כ), ואני לא עשיתי כן, אלא פדיתי שיה בחמור, המצריים נמשלו בחמור, שנאמר אשר בשר חמורים בשרם (ויקרא כג כ), וישראל נקראו שיה, שנאמר שיה פוורה ישראל (ישעיה יו י), והרגתי את בכוריהם של מצריים, והקדשתי בכוריהן של ישראל, שנאמר כי לי כל בכור [בבני ישראל באדם ובבהמה ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי אותם לי] (מדרגה ח יו), לכך אמר לו פקוד כל בכור זכר בבני ישראל; [כה] ד"א פקוד כל בכור זכר. (קפז) והרי אני מוציאם מאתים ושבעים ושלשה בכורות שנמצאו עודפים על הלויים בשעה שסנה אותם משה. (קפח) ר' יהודה ור' נחמיה. ר' יהודה אומר כך עשה משה, (קפט) נשל מאתים ושבעים ושלשה [שנים]

הערות ותקונים

הערה קפ"ט מחזיל ישראל נרדמים הם, במקום לדיקס הם, ומהו הכ"ז המדפס ממאמרה נרדמים הם : (קפב) וש"ה ששים, מונח בילקוט במדבר שם בשם התחומא ובמ"ר פ"ד אות ב' : (קפג) משל לאחד פרמטוס שהיו לו אבנים של זכוכית, וכן מונח בילקוט במדבר שם ובכ"י רומי וכ"י רח"ס וכ"י ספרדי משל לאדם פרמטיוס שהיו לו אבנים של זכוכית, ובגדפס אות כ' משל לאדם שהיו לו פרמטוסים של זכוכית, כן הכ"ז המדפס ממאמרה, אולם בדפוס ראשון דפוס קאמפאטניאל ודפוס וויניצ'ה כתוב משל לאדם פרמטוסים שהיו לו אבנים של זכוכית, ובאשר לא הכין מלת אבנים עשה עם המאמר כדפוס, ואין ספק שהיה כתוב גם בכ"י שהיה לפני המדפס הראשון קאמפאטניאל שהיו לו אבנים של זכוכית, ור"ע שהיו לו אבנים נעשו מוסיכית שהם כולו ולא אבנים יקרים. ופי' פרגמטיוס כנ"ל פרגמטיוס סוחר. ורמתי נערון ערך ארטן הכיח מאמר מילמנדו פקוד כל בכור זכר והוא המאמר שלפניו, והיה לפניו גי' משוישט, שהיו לו ארטן של זכוכית, במקום הנוסחא המשובשת בדפוס קאמפאטניאל. אבנים של זכוכית היה לפניו ארטן של זכוכית, ושניהם נסמחו, ור"ע אבנים של זכוכית. ובמדרש במ"ר פ"ד אות ב' הגי' משל לאדם שהיה לו פרמטוסין של אבנים של זכוכית, והיה נ"כ גי' נטוה : (קפד) ויהי לו ליניה אחת של מרגליות נאות, בילקוט השמים מלת ליניה. ובכ"י רומי וכ"י ספרדי ליחא ג"ל להמלה הזו, ובכ"י רח"ס כתוב והיה לפה אחת של מרגליות, ובגדפס דפוס קאמפאטניאל והיה לו נאות אחת של מרגליות, ובגדפס וויניצ'ה והיה לו נוח אחת, ובמדפס ממאמרה הכ"ז שהיה לו סחורה אחת של מרגליות, ובמדרש במ"ר שם והיה לו פרמטוסים אחת של מרגליות, ופי' המ"ב פרמטוסים חיצה מלת סחורה של אבנים זה מושב על פרמטוסין של אבנים, מפרש נסמחו, רק פי' מסחר של אבנים, ובורחת מלת ליניה נעלמה ממני : (קפה) הוי ששים מלכות, ודרש ספא דקדק ועלמות אין מספר, פי' שאינו סופר ומונה אותם, אבל אחת היא יונתי אלו ישראל : (קפו) ד"א אמר הקב"ה, מונח בילקוט שם בשם התחומא ומונח במדרש במ"ר פ"ד באמנה אות ב' : (קפז) וברי אני מוציאם מאתים ושבעים ושלשה בכורות, שכלים היו כ"כ אלה והבכורים כ"כ אלה ורע"ג : (קפח) ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אמר כך עשה משה, מונח במדרש במ"ר פ"ד אות י', ושנה בירושלמי סנהדרין סוף פ"א (דף י"ב ע"ג) ושם איחא נשל שנים ועשרים אלה פסקים, וכתב עליהם כן לוי, ורע"ג כתב עליהם חמשה שקלים כו' ר' יהודה ור' נחמיה מתיב הניח להצרייה כו' פ"פ התחומא, ובמקום רבי יהודה ור' נחמיה מתיב הניח להצרייה ל"ל דברי ר' יהודה ור' נחמיה מתיב הניח להצרייה. ועיין בסי"מ בירושלמי שם ותמנא דברים מושלים : (קפט) נשל מאתים ושבעים ושבעים

ועשרים אלף] (קצ) פישקים, וכתב בהם לוי לוי, ונטל עוד רע"ג פישקים, וכתב בהם חמש סלעים, (קצא) שרפן ונתנן (קצב) בקלפי, והיה אביו של בכור מושיש ידו בקלפי, אם עלה בידו פטק שכתוב בו בן לוי היה נפדה, והיה פטור מה' סלעים, ואם עלה בידו פטק שכתוב בו ה' סלעים, היה נתן ה' סלעים, אלו דברי ר' יהודה, ר' נחמיה אומר עדיין היא מחלוקת בדבר, שהיה יכול לומר לו אין כאן פטק שכתוב בו בן לוי, לפיכך לא עלה בידו, אלא כך עשה משה, נטל פטקין כמנין כל הבכורות, וכתב בהן בן לוי, (קצג) ועוד לקח פתקים אחרים במנינים, וכתב בהן חמשה סלעים, שרפן ונתנן בקלפי, והיה אביו של בכור מושיש ידו בקלפי, אם עלה בידו פטק של בן לוי, היה יודע שפדאו בן לוי, והיה פטור מה' סלעים, ואם עלה בידו פטק של ה' סלעים, [היה נתן חמשה סלעים], והממונה אמר לו הלא יש שם פטק אחר שכתוב בו בן לוי, ולא היתה ראוי לפדות בן לוי:

[כו] [ד"א] פקוד כל בכור זכר. (קצד) יש פקידה לבכורות, שנאמר פקוד כל בכור זכר, יש פקידה לבנים, כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלושה בנים (ש"א נ כה), יש פקידה לשמירה, ופקודתך שמרה רחוי (אוי"י), יש פקידה לשלום, ושמתי פקודתך שלום (ישע"י ס י):

[כז] וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אל תבריתו את שבט משפחת הקהתי (מנחם ד י"ח), (קצה) וז"ה אל תגזל דל כי דל הוא (משנ"י כג), אמר ר' תנחומא בר אבא אמר ר' לוי אל תגזל דל כי דל הוא. (קצו) זה התורמוס שהוא נכנס עם (קצז) הפרפרת, לא יאמר אדם יש לפני אגוזים חמרים (קצח) עליהם אני אומר, ומניח את התורמוס, אמר הקב"ה אל תגזל דל כי דל הוא, (קצט) א"ר חזקיה ור' ירמיה בר אבא בשם ר' יוחנן, כל שאינו אומר דבר בשם אומרו, עליו הכתוב אומר אל תגזל דל כי דל הוא, וצריך אדם כשהוא שומע דבר, לומר אותו בשם אומרו, (ר) אפילו משלישי של הלכה, ששנו רבותינו אמר ר' נחום הלבילר מקובל אני מר' מייאשא שקיבל

הערות ותקונים

ושנעים ושלם, וכ"ה נכ"י רומי וככ"י רח"ס ובנדפס, וז"ל נטל עשרים ושיים אלף כמו שחקתי בפנים: (קצ) פישקים, כתב המוספי פי' בלשון רומי Pittacia כתב קטן כחוט בקלף, חרובם כספר ויוחזק בפתקא יתקשמו: (קצא) סרפן, פי' ערעב, וכן צמרל יומא נ"ס סרף בקלפי: (קצב) קלפי, מלה יונית הקלגמא פי' (אורג): (קצג) ועוד לקח פטקים אחרים במנים, הכוונה במנין רע"ג, וכן הוא בירושלמי סנהדרין כהדיא. ועיין בגלי סנהדרין דף י"ז ע"א מביא רק כדעת ר' יאודה, וכן בפירוש"י עה"ת, ובילקום במדבר רמז תרנ"ג אחר שהביא דברי חכמים וז"ל מסנהדרין, סייס, אלו דברי ר' יאודה ר' נחמיה אומר כו" ושל הסלות ר' נחמיה אומר זיין בגזו, תנחומא". ובערוך ערך פתק הביא תנחומא הירושלמי מסנהדרין, וזלג מן נטל כ"צ אלף במאמר דר' יאודה עד נטל כ"צ אלף במאמר דר' נחמיה, ע"ש: (קצד) יש פקידה לבכורות, מובא בילקום שמואל רמז ס"ח בשם תנחומא, ועיין בילקום שם מה שהביא גם בשם הילמדט הוספת דברים: (קצה) וז"ה אל תגזל דל, מובא בילקום במדבר רמז תרנ"ה בשם תנחומא, וכן בילקום משני רמז תתק"ס ד"ה אל תגזל דל, והתחלת המאמר הוא מתנחומא בדר אוח"י, ומן ד"ה אל תגזל דל הוא מתנחומא שלפניו, והזיין תנחומא מראש הרמז מוסב גם על זה: (קצו) זה התורמוס, בג"י מין קפניות מר Σερμος: (קצז) הפרפרת, עיין ערוך ומוספי: (קצח) עליהם אני אומר, בנדפס עליהם אני אומר הכרכה תחלה, ובילקום הגי' עליהם אני מבקר, ובילקום משני הביא בג"י כמו לפניו עליהם אני אומר, וכוונת המאמר עיין בזיה רעק שכתב וז"ל מיירי שרואה לנאול התורמוס נ"כ אלף שס"ל אס יבקר בפה"ל על עץ ילא. וא"כ היבקר על התורמוס נכ"ה"ל לא יוכל לבקר על האזנים, ואם יבקר ברישא על האזנים ואח"כ על התורמוס נחל גורם ברישא שריה נכ"ה, ולכן יראה להניח התורמוס שלא לנאול כלל, לכן אמר אל תגזל דל כי דל הוא, דבאמת אע"פ דק"ל בירך על פרי העץ כפה"ל ילא ה"מ בריעבד אכל לכתחלה יבקר על כל מין ומין כראוי כמ"ש רש"י בצרבות דף מ"א: (קצט) אמר ר' חזקיה ור' ירמיה בר אבא בשם ר' יוחנן בדפוס קאנטענאטיאל ובדפוס ווינציאל חסר זה, ומתחיל ונריך אדם כשהוא שומע כו', והמדפיס דפס מאתנזה בוסף זה, ובכ"י רומי וכ"י רח"ס הגירסא אמר ר' חזקיהו אמר ר' ירמיה אמר ר' חייא בר אבא בשם ר' יוחנן, ובכ"י ה' של קאספאלר הגי' אמר ר' חזקיה אמר ר' נחמיה בשם ר' יוחנן, ובילקום במדבר השמיט שמוח האומרים ובכ"י רק אמר ר' יוחנן: (ר) אפילו משלישי של הלכה, בנדפס קאנטענאטיאל ודפוס ווינציאל הגי' אפילו משלשה, והמדפיס ממתנעזה הגי' אפילו משלישי הלכה, והמדפיסים האחרונים עשו נקודה אחרי המלות ששנו רבותינו כאלו הוא מוסב למעלה, ובאמת הכוונה שצריך אדם לומר דבר אפילו בשם השלישי

[מאבא שקיבלו מן הזוגות שקיבלו] מן הזקנים הלכה למשה מסיני. ומי שאינו אומר דבר בשם אומרו, עליו הכתוב אומר אל תגזל דל, (רא) וכל האומר דבר בשם אומרו מביא נאולה לעולם, ממי אתה למד מאסתר, ששמעה הדבר ממרדכי, ואמרה לאחשורוש, שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי (אסתר ב כג), על ידי כן זכתה שנאלץ ישראל על ידה, הוי אם שמעת דבר הוי אומר בשם אומרו: (רב) ד"א אל תגזל דל. הוא מדבר בשבמו של לוי, והוא קרא לשבמו של לוי דל, וכי דלים היו, ר' יהודה בר סימון ורבותינו, אחד מהם אומר למה נקראו דלים, לפי שהיו דלים מנחלה, שנאמר ולשבט הלוי לא נתן משה נחלה (וישע יג ג), לפיכך אל תגזלוהו מן המתנות שאמרתיו לך, ואחד אומר (רג) שהיו דלים מן המנין, ולמה שהיה הארון מכלה בהן, לפיכך הקב"ה מצוה [את] משה ואומר אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי:

[בח] [אל תכריתו]. (רד) ילמדנו רבינו, העובר על כריתות שבתורה, (רח) במה הם מתכפרים, ויוצאין מידי כריתתן, (רו) כך שני רבותינו, כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן, שנאמר והפילו השופט וגו' ארבעים יכנו לא יוספו וגו' ונקלה אחיך (דברים כג ג), כיון שלקה הרי הוא אחיך. ולמה ארבעים, אלא האדם הזה נוצר לארבעים יום, ועבר על התורה שניתנה לארבעים יום, ולקה ארבעים ויצא ידי עונשו, וכן אתה מוצא באדם הראשון כשנצטווה ונאמר לו מעץ הדעת [מוב רע לא תאכל וגו'] (בראשית ב י), נתחייב מיתה, ולקה העולם בארבעים עונשין, עשר לאדם, עשר לחיה, עשר לנחש, עשר לאדמה, (רי) לפיכך כיון שיעבור אדם על אחת מן העבירות ולקה ארבעים, וכן אתה מוצא על כל דבר ודבר שצוה הקב"ה את משה אזהרות ועונשין, כתיב בשבת וזכור את יום השבת (שמות כ ח), אזהרה, ועונש מחלליה מות ויטת (שם לא יד), כאו למדבר ומצאו מקושש, ולא היה משה יודע באיזו מיתה הוא נהרג, אלא (ויניחוהו במשמר לפרוש להם על פי ה' ויקרא כד יג), [ויניחו אותו במשמר וגו' (במדבר טו לה)], אמר הקב"ה מות יומת האיש רגום אותו באבנים (שם טז טז), מיד עמד משה בתפלה, ואמר רבש"ע אם יחטא אדם מישראל כך הוא נסקל הרי הם מתכלים, עשה להם תקנה, א"ל ילקו ארבעים ויצאו ידי כריתתן, כך כשמתו בני אהרן, ראה אותן שבטו של קהת, התחילו צווחין על משה לאמר כך אני מתין, א"ל הקב"ה למשה כשם שעשית תקנה לאהרן, שלא ימותו בבואם יבא אהרן וגו' (שם טז ז), ואף למשפחות הקהתי כך אני עושה תקנה, שלא ימותו בבואם אל קדש הקדשים, וזאת עשו להם וחיו ולא ימותו וגו' (במדבר יט יט), מנין משה שקרא בענין אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי:

[כט] אל תכריתו. (רח) וז"ה הנה עין ה' אל יראוי וגו' להציל ממות נפשם] (מלכים ג יח ט), (רס) מדבר הכתוב בשיטת הרבה, אלא למה שאנו צריכין, מדבר בשבמו של לוי, ומנין שנקראו שבמו של לוי יראי ה', שנאמר ואתנם לו מורא ויראני

הערות ותקונים

השליש מהלכה, ועל זה הביא ראיה ששני רבותינו אמר ר' תנחום הלבלר, והוא במשנה פלאה פ"ב מ"ו אמר נחום הלבלר מקובל אני מר' מייאשא שקיבל מן הזוגות שקיבלו מן הכניאים הלכה למשה מסיני, וזה למד שצריך לומר השמועה בשם אומרו עד השליש, וילקוט במדבר שם כ"ג אפילו משנה הלכות, וזה סעות, גם הכיום שביא ג"כ בסעות, ויש לתקן גם שם כמו שחקתני בפנים, ואולי היה לפני בעל התנחומא הני' במשנה מקובל אני מר' מייאשא שקיבל מן הזקנים ולא יותר: (רא) וכל האומר דבר בשם אומרו, אבות פ"א, מגילה פ"ו, חולין ק"ו, דה"ה י"ט: (רב) ד"א אל תגזל דל מדבר בשבמו של לוי, מדרש רבה פ"ה אות ב': (רג) שהיו דלים מן המנין, עיין במדרש במ"ר פ"ה סוף אות ב' הרבה דברים: (רד) ילמדנו רבינו, מובא בילקוט רמז תרל"ה בשם התנחומא, ובכ"י רומי חסר כל אות כ"ח מן אל תכריתו עד אל תכריתו בהחלת אות כ"ח, וממלא לנטון בכ"י רח"ס: (רד) כמה הם מתכפרים, כ"ה בכ"י רח"ס ובילקוט: אולם בנדפס אות כ"ג כמה הם מתכפרין, וז"ל מתכפרים: (רו) כך שני רבותינו, משנה מכות כ"ג ע"א: (רי) לפיכך כיון שיעבור כו' עד כך כשמתו בני אהרן השמים בעל הילקוט שם: (רח) וז"ה הכה עין ה', מובא בילקוט במדבר רמז תרל"ה בשם התנחומא: (רס) מדבר הכתוב בשיטת הרבה אלא למה שאנו צריכין, זה דברי בעל מסדר התנחומא, ולפון שיטת מורגל במדרשים, כמו וי"ר פ"ד אות ח', ר' אליעזר אומר זה ר' שיטתו. והמסדר ראה להגיד כי יש הרבה אופנים למקרא הזה אלא שלא להסריח מביא רק למה שנלמד, ובכ"י רומי ובכ"י רח"ס כתוב פה, "מדבר במקומות הרבה אלא למה שאנו צריכין" אבל כאשר הוא לפנינו גם בכ"י ספרד וגם בנדפס היה הני' בטובה, וכן ממלא גם בתנחומא פ' אמור אות י' שיטת הרבה י"ס למקרא

(מל"ג ז ט). למיחלים לחסדו (ה'ס"ג ג יח), (רי) שהם מייחלים לשמו של הקב"ה בכל עת, להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב (ס"ג יט), בעשרים וארבע מתנות שנתן הקב"ה להם, עשר במקדש, ועשר בגבולין, וארבע בירושלים, (רי"א) עשר במקדש, חמאת, ואשם, וחבתי שלמי צבור, חמאת העוף, ואשם תלוי, ולוג שמן של מצורע, ושתי הלאם, ולחם הפנים, וסותר העומר, ושירי מנחות. עשר שבגבולין, תרומה, ותרומת מעשר, וחלה, וראשית הגז, והזרוע והלחיים והקיבה, ופדיון הבן, ופטר חמור, וגזל הגר, והרמים, ושדה אחוזה. וארבע בירושלים, הבכורות, והבכורים, והמורם מאיל תודה ומאיל גזיר וזהו השלמים והשוק, ועורת קרשים, הרי אילו עשרים וארבע מתנות, הוי ולחיותם ברעב:

[ל] [ד"א] אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי. צפה הקב"ה שקרה עתיד לעמוד ולחלוק על הכהונה, אמר הקב"ה לא בשביל קרה נאבד את הלויים. אל תכריתו, (רי"ב) זש"ה למען שמי אאריך אפי ותהלתי אחמם לך לבלתי הכריתך (ישעיה מח ט), למה הדבר דומה, למלך שהיה לו בן ונדבק עם הליסמים, ונתפשו ונתפש בנו עמם, אמר המלך מה אעשה אהרונ את הליסמים (רי"ג) אפשר בני עמם, (רי"ד) אלא בשביל בני אני פונה אותם עכשיו, כך היו הלויים נושאים את המשכן, שנאמר (ובני) [ולבני] קהת לא נתן [כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו] (במדבר י ט), והיה הקב"ה מביט בקרה ובעדתו שעתידין לחלוק על משה ואהרן, אמר הקב"ה מה אעשה לאלו, להרוג אותם אי אפשר, למה שנשלל הקב"ה חצי שמו ונתן עליו (רמ"ו) י"ה הקהתי, לפיכך הוא אומר למען שמי אאריך אפי וגו' לבלתי הכריתך:

[לא] [רמ"ו] ד"א אל תכריתו. הרי יפה אמר הכתוב ולא דבר ה' למחות את [שם] ישראל מתחת השמים (מ"ד י"ז), אין הקב"ה מבקש שימות אחד מישראל, ראה מה כתיב, ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' לאמר הבדל יבדילני ה' מעל עמ' (ישעיה נ"ג), ומה על בן נכר אמרתי שלא לפוסלו, על אחת כמה וכמה בניי, הוי לא דבר ה' למחות את [שם] ישראל, וכן הגבעונים שלא היו גרים של אמת, אלא היו (רי"ז) גרים גרורים, (רי"ח) [ונתניירו] מן היראה, קבלתי אותם, ועל שביקש שאלו להזדקק להם, (רי"ט) והרג מהם, הרגתי אותו, ולא עוד אלא שהבאתי שלש שנים

הערות ותקונים

למקרא זה אלא בשביל שלא להטריח, ובעל פילקס במדבר רמז תרנ"ה השמים זאת: (רי) שהם מייחלים לשמו של הקב"ה בכל עת, במדרש במ"ר פ"ה אות א' הביא ג"כ המאמר מהנחומא בתוספת דברים שהם יושבים ומקוים לחסדו של הקב"ה ובי כל הכריות אינן מייחלים לחסדו של הקב"ה אלא ביותר שבטו של לוי שלא נעלו חלק בארץ אלא יושבים ומתפללים שתעשה ארץ ישראל פירותיה כדי שישלמו מעשרותיהם שאין להם כלום בעולם אלא חסדו של הקב"ה: (רי"א) עשר במקדש חמאת ואשם וכו', וכן מונה אותם בתוספתא חלה פ"ב וב"ק ק"י ע"ב וחולין קל"ג ב' וגם בנדרים אות כ"ד, אולם במדרש במ"ר לא השיב אותם בפרשורו, ובעל מ"כ שם הביא כי בפסיקתא זוטרותא קחשיב לכו, ונעלם ממנו כי כן הוא בתוספתא ובגמרא ב"ק וחולין ובתנחומא, ובתנחומא הנדרים במקום וזחי שלמים וחבתי צבור וכו' וזחי שלמי צבור וכו' צ"ל בילקס שם, גם במקום וחמורא מאל תודע צ"ל והמורם מאיל תודה, וכן הוא בספר ב"ב ה' של אקספסארד: (רי"ב) זש"ה למען שמי אאריך אפי, מובא בילקס במדבר רמז תרנ"ה גם בילקס ישעיה רמז ש"כ בשם התנחומא, ובכ"י ה' של אקספסארד נשמע זה בסמות המעתיק עד אל תכריתו שלאחריו אות נ"א: (רי"ג) אפשר בני עמם, כן הוא גם בדפוס, ובכ"י רומי וכ"י רח"ס הג' אי אפשר שהרי בני עמם, ובילקס גורם אפשר אהרונ בני עמם, ובילקס ישעיה נ"ב הג' אי אפשר שהרי בני עמם: (רי"ד) אלא בשביל בני אני פונה אותם עכשיו, זה נשמע בילקס במדבר, ומלא בילקס ישעיה שם, אך בנדרים הג' אי אפשר, ובמדרש במ"ר פ"ה אות ו' הריני מפנה אותם, ובילקס ישעיה שם אי אפשר את הליסמים: (רמ"ו) י"ה הקהתי, בילקס ישעיה שם ה"א מלמעלה וי"ד מלמטה, ובמדרש במ"ר שם ה' מתחלה וי"ד בסוף הרי י"ה: (רמ"ז) ד"א אל תכריתו הרי יפה אמר הכתוב ולא דבר ה' למחות את ישראל, מובא בילקס מלכים ב' רמז רנ"ד בשם התנחומא, ומובא גם במדרש במ"ר פ"ה אות ג': (רי"ז) גרים גרורים. פ"ה שפלים וגרורים ממקום למקום שלא הותר לזוז בקהל, ובנדרים בסמות גרים גרורים, ובמדרש במ"ר כתוב לנכון כמו לפנינו בכ"י: (רי"ח) ונתניירו מן היראה, שלא יהרגם יהושע ע"ש שאר הכנענים: (רי"ט) והרג מהם, במדרש במ"ר והרג הכנענים שהיו מספיין מוועותיהן, וכן במדרש במ"ר פ"ה אות ד' היכן מנינו שהמית נכנענים, אלא מתוך שהרג טוב עיר הכנענים שהיו מספיין להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן, וכל"ה בוי"ר פ"כ אות ה'. אולם במדרש שם במאמר שלאחריו הביא על שפסק מוועותיו ועל שהניחו

מדרש במדבר תנחומא

רעב בשבילו, שנאמר ויהי רעב בימי דוד שלש שנים (י"ג כא ב), ומה אם לגבעונים שבאו אצלכם איני פוסל, ולבני אני פוסל, הוי ולא דבר ה' למחות [את שם ישראל מתחת השמים] (מ"ז יד כ), ללוים על אחת כמה וכמה שמשרתים לפני, הוי אל תכריתו:

[לב] אל תכריתו. (רכ) זש"ה טוב ה' למעון [ביום צרה] (מח"ס א), אין מדתו של הקב"ה כמדת בשר ודם, מלך בשר ודם שמרדה עליו מדינה, הוא עושה בה (רכא) אנדרולומוסיא, והורג הטובים עם הרעים, (רכב) ואינו אומר זה חטא, וזה לא חטא, אלא הורג את כולה, והקב"ה אינו כן, (רכג) אלא בשעה שהדור מכעים לפניו, הוא ממלט את הצדיקים, ומאבד את הרשעים, חטאו דור אנוש איבד אותם, והציל את חנוך, ויתהלך חנוך את האלהים (בראשית ט ד), למה ביום צרה יודע חוסי בו (מח"ס ט), דור המבול הכעיסוהו ואיבדן, שנאמר וימח את כל היקום (בראשית ו כג), והציל לנח, שנאמר ונח מצא חן (ש"ס ח), וכן הסדומיים ואיבדן, שנאמר וה' המטיר על סדום (ש"ס י"ג ד), והציל לוט, שנאמר וישלח את לוט (ש"ס ט"ז כט), הביא חושך על המצרים, ולכל בני ישראל היה אור במושבותם (שמות י כג), למה ביום צרה יודע חוסי בו, יצאו סמצרים באו למדבר, עשו אותו מעשה, חוץ משבטו של לוי, שנאמר ויאמר מי לה' אלי (ש"ס ל"ג ט), (רכד) מהו מי לה', ר' שמעון בן יוחי אומר מי שלא נתן נום לע"ז יבא אלי, ויאספו אליו כל בני לוי (ש"ס), אמר הקב"ה ביום צרה יודע חוסי בו, מי נשתתף במעשה העגל ומי לא נשתתף, מה עשה הרג לחוטאים, שנאמר ויגוף ה' את העם וגו' (ש"ס ל"ג לה), אבל שבטו של לוי שנתנו נפשם לשמו של הקב"ה, אמר למושה ולאחריו אל תכריתו וגו': [לג] [ך"א] אל תכריתו. [וכן הוא אומר במקום אחר פקוד את בני לוי (נמדבר ג טו), וחזר ואמר אך את משה לוי לא תפקוד (ש"ס א טו), ולא אמר לו אלא בתוך בני ישראל, ולא אמר לו להוציאם מן הגזירה, שצפה הקב"ה שעתידין ישראל להכעיס לפניו, והוא אמר להם במדבר הזה יפלו פגריכם (ש"ס י"ד כט), לפיכך הקב"ה אמר בני לוי לא יהיו מן אותה גזירה, שנאמר ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל (ש"ס א מט). למה שהם שלי, והיו לי הלוים, שכל מי שקירב את עצמו מעט, מקריבין אותו הרבה, והם קרבו עצמן, כשאמר משה מי לה' אלי, ולא עוד אלא ואתה הפקד את הלוים עד משכן העדות (ש"ס ט), שכל מי שנבדק בדבר ונמצא נאמן, הקב"ה מאמינו לעולם, שכן אתה מוצא ביהושע, שנבדק בעמלק, ועשה בו כתורה וכמצוה (רכה) שנאמר ויחלוש יהושע וגו' (שמות י"ז ג). א"ל הקב"ה משבטך אני מעמיד ופורע מעמלק, שנאמר מגי אפרים שרשם בעמלק וגו' (שפטים ט ד), [מהו מגי אפרים] (רכו) מנה אפרים בלבו לשרש ביצתו של עמלק, א"ל הקב"ה [אחריו] בנימין בעממך, הניח לשאול בן קיש בן ימיני הוא משרתו: (רכז) ד"א מגי אפרים. נבדק שאול ולא נמצא נאמן בפקדונו, אלא ויחמול שאול והעם על אגג (ש"א טו ט), החזירו לאחריו ונישלה המלכות ממיו, שנאמר אחריך בנימין בעממך (שפטים ט ד), ואף השבט הזה בדקתי אותו ונמצאו שמרים בכבודי, ונתנו את נפשם על קדושת שמי, שימו איש חרבו על ירכו (שמות ל"ג כ), ויעשו בני לוי כדבר משה (ש"ס ט כח), ולא נשאו להם פנים, לפיכך משה מברך ואומר להם, האומר

הערות ותקונים

ממנו שבעה אנשים שני חוטאי ע"ס וסני שואבי מים וחזן וסופר ושמש, וכ"ה בירושלמי קידושין פ"ד ה"א (דף ס"ה ע"ג): (רכ) זש"ה טוב ה' למעון, מונח בילקוט במדבר רמז תרנ"ה בשם התנחומא ומוצא ג"כ במדרש צמ"ר פ"ה אות ג': (רכא) אנדרולומוסיא, נגדפס אנדרולומוסיא בחסרון הלמד, ובכ"ה ה' של אקספארד כתוב אנדרולומוסיא, בתנחומא קרה אחת משלה לשם לנימוטיו ושעס אנדרולומוסיא, והמלה יונית ἀνδρολομῶς פ"י מנפת אנשים (אנטיסטיטוט), וכלן הכוונה אבדון כולל כמו מנפס: (רכב) ואינו אומר זה חטא וזה לא חטא אלא הורג את כולה, כ"ה גם צכ"י רומי וכ"י רח"ס, אך נגדפס גם צכ"י פסרדי חסר זה: (רכג) אלא בשעה שהדור מכעים לפניו הוא ממלט את ה: יקיס, נגדפס בשעות בשעה שהדור מרשים לפניו הוא ממלט לנדיקיס, ובכ"י ה' של אקספארד כתוב לנכון כמו לפנינו: (רכד) מהו מי לה' אלי, ר' שמעון בן יוחי אומר מי שלא נתן נום לע"ז יבא אלי, במדרש צמ"ד ובנגדפס הלשון משונה קתה ושם האומר חסר, וכן חסר בילקוט גם צכ"י פסרדי: (רכה) שנאמר ויחלוש יהושע, מכאן עד שנאמר מגי אפרים חסר בדפוס אקספארד אפסיל גם בדפוס וויניאל והוסף המדעים בלחטובס: (רכו) מנה אפרים בלבו, נגדפס בשעות מנה אפרים בלבו, ז"ל בלבו: (רכז) ד"א מגי אפרים, המלת האלה נשממו בילקוט

לאביו ולאמו לא ראיתיו [וגו'] (דברים ט ג), ואף אני מקרבו ועושה אותו (רמב) פלמנטירין שלי, ואני מאמין להם ביתי וקדושתו שנאמר ואתה הפקר את הלויים וגו' (במדבר ח ט), ומה שאמרתי לך אך את משה לוי לא תפקוד (שם ח מט), להוציאם מן הגזירה שאני עתיד לגזור על ישראל, אלא להם אני חולק כבוד גדול, שאתה מונה אותן לעצמן בדיבור פקוד את בני לוי (שם ג טו), ומה אם ללויים שנושאים את המשכן כיבדתי אותן, על אחת כמה וכמה בני קהת הנושאים את הארון, [שנאמר ומשמרתם הארון והשולחן והמנורה והמזבחות וכלי הקדש וגו'] (שם לא), לכך אמר להם אל תכבדו וגו', (רכט) אמר הקב"ה [מה אם בני קהת] בשביל שיראו אותי חלקתי להם כבוד [ולבניהם], כך כל מי שהוא מתיירא ממני [אני מכבדו], ואיני מכביר שמו מן העולם, (רל) ממי את למד, מיונדב בן רכב, שנאמר לא יכרת איש ליונדב בן רכב וגו' (יחזקאל נה יט). ומה אם אותם שהיו נרים, על שעשו רצוני כך עשיתי להם, ישראל שהן עושין רצוני על אחת כמה וכמה לא יכרתו ולא ישמד שמם מלפני, אלא חיים וקיימים הם לעולם ולעולמי עולמים, שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום (דברים י ד):

חסלת פרשת במדבר

פרשת נשא

[א] וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש איש כי תשמה אשתו (במדבר יא יג). (א) ילמדנו רבינו מי שהיה מבקש לקנאות לאשתו כיצד היה מקנא לה, (ב) כך שנו רבותינו, המקנא לאשתו היה מוליכה לב"ד הגדול שבירושלים, ומאיימין עליה על דרך שמאיימין על עירי נפשות, ואח"כ מעלין אותה (ג) לשער המזרח, לשער (ד) ניקנור, ששם (ה) מטהרין את המצורעים, ומשקין את המיטות, (ו) כהן היה מביא פיילי של חרס, ונותן לתוכה חצי (לוגמין) [לוג מי] מן הכיור, נכנס להיכל ופנה לימינו, ומקום היה שם אמה על אמה, וטבלא של שיש שם, ושבעת קבועה בה, מנביה ונוטל עפר מתחתיה, (ז) ונותן על המים, שנאמר ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקה הכהן ונתן אל המים (שם יו), (ח) והיה כותב את המגילה (ט) ואם לא שכב איש אותך וגו' (שם טז ט). מכאן שנו רבותינו שפותחין בדיני נפשות מתחילה ליבות, ועוד כותב ואת כי שמת וגו', יתן ה' אותך לאלה וגו' (שם טז כה), וכן שלמה אמר אשר יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלותיו ובא אלה לפני מזבחך בבית הזה, ואתה תשמע השמים ועשית ושפמט את עבדיך להרשיע רשע לתת דרכו בראשו ולהצדיק צדיק לתת לו בצדקתו (מ"א ח לא ג). בפרשת פטח הכתוב מדבר, שנאמר וכתב את האלות האלה (במדבר כ ג), ואתה תשמע השמים ועשית ושפמט את עבדיך להרשיע רשע לתת דרכו בראשו (מ"א ט), וצבתה בסנה ונפלה ירכה

הערות ותקונים

זילקוס נמדבר שם: (רכח) פלמנטירין, כתב המוספי בערך פלמנטר המלה הזיה יונית *πολεμος* וחזיה רומית *Notarius*, פי' פולמי בלשון יוני לבא, ופי' טעריין בלשון רומי סופר, כלומר סופר ממונה על אנשי הצבא (קרייטסטייבטר), וזילקוס סוף פ' במדבר פלמנטירין ז"ל פלמנטירין, ובגדל נדעש ממונה על ביתו: (רכט) אמר הקב"ה, זה מוצא במדרש במ"ר סוף פ' במדבר אחר שנוסף שם מאמרים שלמים מאת המסדר: (רל) ממי את למד, במ"ר שם, ועיין ספרי בהעלותך פסקא ע"ח, חזיה פ"ב פסוק ממכוני בלשונות: (א) ילמדנו רבינו, מוצא זילקוס נשא רמז תש"ד בשם התנחומא: (ב) כך שנו רבותינו, משנה סוטה ז ע"א: (ג) לשער המזרח לשער ניקנור, וכן גירסת הב"ח במשנה, ופירש"י לשערי מזרח שער החיצון שבו נכנסין לזה הבית ומשם לשער ניקנור הוא שער העליון שבחומה שבין עזרת ישראל לעזרת נשים: (ד) ניקנור, פירש"י אדם גדול היה והביא ללחות נחושת מאלכסנדריה של מלכים לאותו שער ונעשו בו פסוס וקרא על שמו: (ה) מטהרין את המצורעים, במשנה שם נאמר ג"כ ומטהרין את היולדות, וכן מוצא גם בנדרס: (ו) כהן היה מביא פיילי של חרס, משנה סוטה פ"ו ע"ב, ובנדרס בשמות היה ממלא פיילי, וז"ל מביא פיילי, ובמשנה שבגמרא פיילי של חרס, ורש"י שם הגאון כה"כ במשנה שבמשניות פיילי, וכן הביא הערוך פיילי של חרס תרנוס ספל פיילי, וגם ציוני *פילגא* פי' כוס: (ז) ונותן על המים, במשנה ונותן כדי שיראה על המים: (ח) והיה כותב את המגילה, משנה סוטה י"ז ע"א: (ט) ואם לא שכב איש, ז"ל אם לא שכב